

Mukautetut tavoitteet, opetus ja arviointi

– virikeaineistoa oppilaitosten
käyttöön

Sisältö:

1 Johdanto	3
2 Erityistä tukea tarvitsevien opetus	5
2.1 Opinto-ohjaus	5
2.2 Erityisjärjestelyt	5
2.3 Ammatillinen erityisopetus.....	6
3 Mukauttamisen tarpeen arviointi	7
3.1 Ohjauksen ja opetuksen avulla T1-tavoitteisiin.....	7
3.2 Milloin mukauttaminen on tarpeen?	9
4 Mukauttaminen ammatillisessa erityisopetuksessa	10
4.1 Mukauttamisen taustalla oleva säädösperusta	10
4.2 Koulutuksen järjestäjän rooli ja tehtävät.....	10
4.3 Henkilökohtainen opetussuunnitelma	11
4.4 Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma	11
4.5 Mukauttamisen merkitys.....	11
4.6 Mukauttamisprosessi.....	13
4.7 Mukauttamispäätös	15
4.8 Mukautettujen tavoitteiden laadinta.....	16
4.9 Mukautettujen arviointikriteereiden laadinta.....	17
5 Opetuksen mukauttaminen	20
6 Oppimisen ja osaamisen arviointi	23
6.1 Oppimisen arviointi.....	23
6.2 Osaamisen arviointi.....	24
6.3 Tutkinnon osan arvosanan antaminen	26
6.4 Mukautuksen purkaminen	26
7 Todistus	27
7.1 Tutkintotodistus	27
7.2 Todistus suoritetuista opinnoista	27
8 Jatko-ohjaus	28
Lähteitä	31
LIITE: Sanallinen näyttötodistus.....	32

1 Johdanto

Aleksi suoritti lähes kaikkien perusopetuksen opintojen oppimäärän yksilöllistetyin tavoittein. Viimeisenä peruskouluvuotenaan hän päätyi ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaan (valmentava I) koulutukseen. Aleksilla on laaja-alaisia oppimisvaikeuksia. Hän tarvitsee paljon ohjausta ja tukea eri elämäalueilla. Valmentavan koulutuksen jälkeen Aleksi siirtyi suorittamaan opintojaan tutkintotavoitteiden mukaisesti, jolloin mietittiin myös tarvetta tavoitteiden mukauttamiseen. Tukitoimien avulla pyrittiin T1-tason tavoitteiden saavuttamiseen.

Havainnoinnin ja erilaisten tukitoimien kokeilemisen myötä päätettiin mukauttaa ammatillisten tutkinnon osien tavoitteita. Työllistymisen kannalta päämääräksi tuli tällöin tuettu työllistyminen alan avustaviin tehtäviin. Tavoitteeksi asetettiin, että Aleksi hankkii opintojensa aikana sellaisen osaamisen, jolla hän voi työllistyä kiinteistönhoidon avustaviin työtehtäviin, erityisesti ulkoalueiden hoitoon. Alansa työvälaineistä hän opetteli käyttämään traktoria ja osallistui ohjatusti alalla tarvittavien pienkoneiden korjaukseen. Ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia räätälöitiin tukemaan ammatillisia opintoja. Myös useiden ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tavoitteita mukautettiin. Työllistymisessä pohdittiin sijoittumista avotyöhön, tuettuun työhön tai avoimille työmarkkinoille. (Erityiset opintopolut, 2013)

Jokaisella opiskelijalla tulee olla erilaisista oppimisedellytyksistä riippumatta yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ammatilliseen koulutukseen ja sijoittua koulutuksen jälkeen työhön ja yhteiskuntaan täysivaltaisena kansalaisena. Tavoitteena on koulutuksellisen tasa-arvon toteutuminen. Ammatillisen erityisopetuksen tulee tarjota opiskelijoille mahdollisimman esteetön ja saavutettavissa oleva ammatillinen koulutus ja edellytykset koulutuksen jälkeiseen työllistymiseen. (Tutkinnon perusteet 2011)

Ammatillisessa erityisopetuksessa opetus voidaan mukauttaa, mikäli opiskelija ei josakin tutkinnon osassa saavuta tutkinnon perusteissa ilmaistuja T1-tason tavoitteita. **Mukauttaminen tarkoittaa opetuksen ja oppimistavoitteiden sopeuttamista opiskelijan oppimisedellytysten tasolle.** (Tutkinnon perusteet 2011)

Tämä materiaali on tarkoitettu oppilaitosten tueksi mukautettujen tavoitteiden laadintaan sekä opetuksen ja arvioinnin toteuttamiseen. Materiaali on koottu ammatillisten erityisoppilaitosten kumppanuusverkoston yhteistyönä. Materiaali perustuu oppilaitosten tuottamiin ohjeisiin ja materiaaleihin, jotka pohjautuvat lainsäädäntöön ja määräyksiin. Lisäksi pohjana käytetään Opetushallituksen tuottamaa Arvioinnin opasta (2012:9).

Käsissä oleva julkaisu on luonnos. Ammatillisen koulutuksen tutkintojärjestelmän kehittäminen (TUTKE) -hankkeen linjausten toimeenpanon myötä ammatillisen peruskoulutuksen muutokset tulevat voimaan syksyllä 2015. Muutokset vaikuttavat tämän julkaisun sisältöihin erityisesti opiskelijan arvioinnin osalta. Ennen uudistusten käytäntöön panoa on kuitenkin noudatettava voimassa olevia säädöksiä ja määräyksiä. Julkaisu tullaan päivittämään uudistusten tultua voimaan ammatillisten erityisoppilaitosten kumppanuusverkostossa.

Vastaiset uudistukset tulevat vaikuttamaan paitsi terminologiaan myös ajattelutapaan. Esimerkiksi erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan henkilökohtaisen erityisopetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) osana ollut henkilökohtainen opetussuunnitelma tulee poistumaan niin terminä kuin käytäntönäkin, ja vastaavat kirjaukset tullaan tekemään osaksi henkilökohtaista opiskelusuunnitelmaa. Ajattelutavan muutosta kuvaa esimerkiksi se, että ammatillisen tutkintojärjestelmän uudistusten myötä vahvistuu myös ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus. Etenkin työelämässä tarvittavan osaamisen ja työkyvyn painottaminen nähdään hyvänä asiana erityisopetuksen tavoitteiden kannalta.

Tulevaisuudessa oppimisen ja osaamisen arviointi erotetaan aiempaa selkeämmin toisistaan ja arvioinnin periaatteita ja arvioinnista päättämistä täsmennetään. Oppimisen arviointi on pääsääntöisesti sanallista mutta voi olla myös numeerista. Arviointiasteikko ja sen mukaiset arvosanat ovat käytössä osaamisen arvioinnissa. Arviointiasteikko säilyy ennallaan, tosin erityisopetuksessa opiskelijan osaaminen voidaan arvioida aina myös sanallisesti.

Julkaisu etenee seuraavasti: 2. lukuun on koottu näkökulmia erityistä tukea tarvitsevien opetuksesta, opinto-ohjauksesta ja erityisjärjestelyistä. 3. luvussa käsitellään mukauttamisen tarpeen arviointia ja opiskelijan tukemista T1-tavoitteisiin pääsyssä opetuksen ja ohjauksen keinoin. Mikäli opiskelija ei saavuta tavoitteita: 4. luvussa käsitellään mukauttamisprosessin eri vaiheita ja siihen liittyviä vastuita ja velvoitteita. 5. luvussa kuvataan mukautetun opetuksen toteutusta, 6. luvussa arviointia ja 7. luvussa todistuksia. Viimeisessä luvussa käsitellään jatko-ohjausta, joka tulee ottaa huomioon opintojen alusta alkaen.

Julkaisu on tuotettu YTY 2 – Yksilöllisten opintopolkujen tukeminen yhteistyössä -hankkeessa. Tekstit on toimitettu työryhmässä, johon kuuluvat Seija Eskola ja Eija Männistö Validia Ammattiopistosta sekä Silja Taipale ja Laura Jauhola Keskuspuiston ammattiopistosta. Materiaalin kokoamiseen ja työstämiseen on osallistunut erityisoppilaitosten kumppanuusverkoston eri asiantuntijoita. Aineiston runkoa on käsitelty ja kommentoitu kumppanuusverkoston pedagogisen työryhmän kokouksissa, joihin ovat osallistuneet Pirjo Ruha Ammattiopisto Luovista, Tiina Mäki-Gaetz Validia Ammattiopistosta, Rauni Aaltonen Kiipulan ammattiopistosta, Paula Seraidaris Keskuspuiston ammattiopistosta ja Jaana Myyryläinen Bovallius-ammattiopistosta.

2 Erityistä tukea tarvitsevien opetus

2.1 Opinto-ohjaus

Ohjaustoiminta tukee opiskelijaa kokonaisvaltaisesti opintojen eri vaiheissa. Opinto-ohjauksen tavoitteena on poistaa opiskelijan terveydentilasta tai toimintakyvystä mahdollisesti aiheutuvia opiskelun esteitä. Jokaisella opiskelijalla on oikeus saada henkilökohtaista ja muuta opintojen ohjausta. Ohjaustoimintaan osallistuvat kaikki oppilaitoksen opettajat ja muut ohjauksesta vastuulliset. Opinto-ohjaajalla on päävastuu opinto-ohjauksen järjestämisestä sekä ohjauksen kokonaisuuden suunnittelusta ja toteutuksesta. Opiskelijalla on oikeus saada opiskelussaan tai elämäntilanteidensa muutoksissa tarvitsemiaan tukipalveluita.

Koulutuksen järjestäjän tulee antaa hakijoille ja opiskelijoille riittävästi tietoa opintoihin liittyvistä terveydentilan ja toimintakyvyn vaatimuksista, opinto-ohjauksesta ja opiskelijahuollon tuki- ja ohjausjärjestelmistä. Opinto-ohjauksella tulee varmistaa, että opiskelija osaa tehdä koulutusta ja elämänuraa koskevia valintoja ja ratkaisuja, tunnistaa mahdollisia ongelmia ja hakea niihin tukea. Koulutuksen järjestäjän on kiinnitettävä huomiota erityisesti niiden opiskelijoiden ohjaukseen, joilla on opiskelu- tai oppimisvaikeuksia, poissaoloja koulutuksesta tai elämäntilanteidensa hallintaan liittyviä vaikeuksia.

Koulutuksen järjestäjän laatimassa opinto-ohjaussuunnitelmassa kuvataan ohjaukseen osallistuvien tehtävät ja työnjako. Siinä määritellään, miten ja minkälaista tukea opiskelija saa ohjaustoimintaan osallistuvilta. Siinä määritellään myös yhteistyö oppilaitoksen ulkopuolisten asiantuntijoiden ja huoltajien kanssa. (Tutkinnon perusteet.)

2.2 Erityisjärjestelyt

Opiskelu voidaan järjestää osittain toisin, kun opiskelijalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan tutkinnon sisältämiä opintoja vastaavat tiedot ja taidot tai tutkinnon sisältämien opintojen suorittaminen olisi opiskelijalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta; tai se on perusteltua opiskelijan terveydentilaan liittyvistä syistä (Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630, 21 § Erityiset opetusjärjestelyt).

Käytännössä opiskelija voi suorittaa muita opintoja, jotka edesauttavat hänen ammatillista kasvuaan, joten opiskelijan kanssa tulee pohtia valinnaisuuksia, joilla mahdollistetaan työllistyminen alan tehtäviin. Vapautus ei saa koskea tutkinnon osan kannalta keskeistä sisältöä. Esimerkiksi kuljettajakoulutuksessa opiskelija voidaan vapauttaa vaarallisten aineiden maantiekuljetuksen ADR-peruskurssista, jolloin hän voi silti työllistyä kuljettajaksi. Opiskelija saa tällöin muuten normaalin tutkintotodistuksen, mutta todistukseen merkitään, ettei siihen sisälly ADR-ajolupaa.

Vapauttamisesta päättää rehtori tai hänen määräämänsä henkilö. Opinnoista vapauttamista mietittäessä on muistettava opiskelijan oikeus saada opetusta omien tarpeidensa mukaisesti, joten ensisijaisesti tulee miettiä opiskelijan tarpeiden mukaisen opetuksen järjestämistä vapauttamisen sijaan.

2.3 Ammatillinen erityisopetus

Vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyksen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai opiskelijahuollon palveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. (21.8.1998/630 Laki ammatillisesta koulutuksesta). Erityisopetuksen avulla turvataan henkilökohtaisiin edellytyksiin perustuva oppiminen, itsensä kehittäminen ja ihmisenä kasvaminen. Erityisopetukseen liitetään tarvittaessa muita tukitoimia ja kuntoutusta yhteistyössä kuntoutuspalvelujen tuottajien kanssa.

Erityisopetuksen tarve on määriteltävä jokaiselle opiskelijalle yksilöllisesti ammatillisen koulutuksen lain 20 §:n ja opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Tavoitteiden saavuttamista on tuettava yksilöllisesti suunnitellun ja ohjatun oppimisprosessin sekä erilaisten tukitoimien avulla.

Erityisopetusta saavalle opiskelijalle on aina laadittava **kirjallinen henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)** (L 630/1998, 20 §). Henkilökohtaisen opetuksen järjestämistä koskevasta kirjallisesta suunnitelmasta tulee ilmetä:

1. suoritettava tutkinto, opetuksessa noudatettavat tutkinnon perusteet ja tutkinnon laajuus **sekä opiskelijalle laadittu henkilökohtainen opetussuunnitelma**
2. erityisopetuksen perustelut
3. opiskelijan saamat erityiset opetus- ja opiskelijahuollon palvelut
4. muut henkilökohtaiset palvelu- ja tukitoimet (Asetus ammatillisesta koulutuksesta 1998; 8 §).

Ammatillisessa erityisopetuksessa opetus on suunniteltava siten, että opiskelija mahdollisimman suuressa määrin saavuttaa saman pätevyyden kuin muussa ammatillisessa koulutuksessa (Asetus ammatillisesta koulutuksesta 1998; 8 §).

Erityisopetuksessa siis pyritään ensisijaisesti tutkinnon perusteiden mukaisiin tavoitteisiin yksilöllisesti suunnitellun ja ohjatun oppimisprosessin sekä erilaisten tukitoimien avulla. Opiskelijan terveydentilaa ja toimintakykyä tulee tukea ja edistää opiskelijan yksilöllisten tarpeiden mukaisilla tuki- ja ohjaustoimilla, monipuolisilla ja vaihtelevilla oppimisen ja osaamisen arviointimenetelmillä sekä muilla toimintatavoilla ja erityisjärjestelyillä, jotka edistävät opiskelijan opintojen onnistumista. (Tutkinnon perusteet)

Koulutuksen järjestäjä määrittelee erityisopetuksen periaatteet: tavoitteet, toteutuksen, opetusmenetelmät, tuki- ja erityispalvelut, asiantuntijapalvelut, yhteistyötahot ja vastuut osana opetussuunnitelman yhteistä osaa (erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma). Oppilaitoksen tulee varata erityisopetukseen riittävät voimavarat. Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden oppimisen edistäminen on koko oppilaitosyhteisön tehtävä. (Tutkinnon perusteet 2011, Ammatillinen erityisopetus, Määräys 23.12.2011 nro 38/011/2011)

3 Mukauttamisen tarpeen arviointi

3.1 Ohjauksen ja opetuksen avulla T1-tavoitteisiin

Ammatillisessa erityisopetuksessa pyritään siihen, että opiskelija saa mahdollisimman suuressa määrin saman ammattipätevyyden kuin muussa ammatillisessa koulutuksessa. Ensisijaisesti siis pyritään T1-tavoitteisiin eri tukitoimin ja menetelmin. Tämä tarkoittaa yksilöllisiä opetusjärjestelyjä ja -menetelmiä, oppimisympäristöjä ja ohjausta sekä arvioinnin erityisjärjestelyjä. Tuki on hyvä suunnitella yhteistyössä opiskelijan, opettajien, erityisopettajan, huoltajien ja mahdollisesti muiden tarvittavien tahojen kanssa. Erilaiset opinto-ohjauksen, erityisopetuksen ja tuen muodot ovat osa opetusta, eivätkä ne edellytä mukauttamista.

Oppimisen tukemiseksi voi ajoittain antaa paljonkin ohjausta, tukea ja aikaa. Oppimisen tulos – osaaminen – on lopulta ratkaisevinta runsaasta ohjauksesta huolimatta. Opiskelijan yksilöllisenä tavoitteena voi olla keskeisten ammattitaitovaatimusten saavuttaminen, jolloin tavoitellaan T1-tason osaamista. Opiskeluun voidaan käyttää enemmän aikaa ja monipuolisia menetelmiä. Tällöin ei ole kyse mukauttamisesta. Mukauttamista ei ole myöskään se, että opiskelija käyttää useita harjoituskertoja tai erilaisia oppimismenetelmiä ja -ympäristöjä saavuttaakseen tavoitteet. Mukauttamisen perusteeksi eivät käy runsaista poissaoloista johtuvat huonot oppimistulokset, joiden syynä ei ole opiskelijan oppimiskyvyn puute. Näissä tapauksissa opiskelijan opintojen edistymistä tulee tukea muilla keinoilla.

Mukauttamisen tarvetta tulee arvioida opiskelijan tilannetta ja tutkinnon T1-kriteereitä vasten pohtimalla, voidaanko yksilöllistetyllä opetuksella ja erityisopetuksen mahdollistamalla tuella saavuttaa T1-kriteerit. Erityisopetuksen tarkoituksena on poistaa/vähentää oppimisen esteitä, jotta opiskelija pystyisi saavuttamaan ammatissa vaadittavat tavoitteet. Lisäksi tutkintorakenteen joustot mahdollistavat esimerkiksi valinnaisten tutkinnon osien käyttämisen siten, että opiskelija suoriutuu opinnoista yleisten tavoitteiden mukaisesti: perustutkinnon perusteet tarjoavat opiskelijoille laajoja valinnaisia mahdollisuuksia syventää, laajentaa tai täydentää osaamistaan (sekä ammattitaitoa täydentävissä että ammattiaineissa) esimerkiksi tutkinnon sisällä olevista valinnaisista tutkinnon osista. Alla kuvassa on esitetty opetuksen yksilöllistämisen ja eriyttämisen keinoja:

Kuvio 1 Esimerkkejä opetuksen ja ohjauksen yksilöllistämisen keinoista

Yksilölliset tavoitteet – opintojen yksilöllistäminen ja eriyttäminen ilman mukauttamispäätöstä voivat sisällään erilaisia yksilöllisiä oppimis- ja opettamismenetelmiä ja järjestelyitä.

Kuvio 2 Esimerkkejä opetuksen ja ohjauksen tukimuodoista

Yleisesti opetuksessa käytettäviä oppimisen tukemisen keinoja

- ohjeet mahdollisimman lyhyitä ja selkeitä (selkokielisyys)
- ohjeet asteittain, jaksoittain, välivaiheittain
- ohjeet toistetaan ja näytetään kirjallisessa muodossa
- selvennetään käsitteitä ja vierasperäisiä sanoja
- tuntimateriaali annetaan etukäteen
- kuunteleminen ja kirjoittaminen eri aikaan
- eri aistien käyttö (kuulo, näkö, tunto, maku, haju, liike)
- kokeiden/oppimistehtävien palaute
- työvaltainen oppiminen ja opetus
- rinnakkais-/samanaikaisopetus mahdollisuuksien mukaan
- toiminnallisten oppimis- ja opetusmenetelmien käyttö
- mahdollisimman rauhallinen oppimisympäristö (äänet, valot, järjestys/siisteys)
- työskentelyn tauottaminen
- tuettua toiminnan ohjausta (aloittaminen, tekeminen, valmiiksi saaminen, tarkistaminen)

Oppimisen tukemisen keinoja lukemiseen, kirjoittamiseen ja kieliin

- opiskelutekniikoiden ohjaaminen (mind map, värien käyttö, strukturointi)
- tekstin alleviivaus/huomiokynän käyttö
- kuvien käyttö tekstin ohella
- äänikirjojen käyttö
- opetusmateriaalien muokkaaminen (fontti 12–14, esim. Arial ja Comic Sans, riviväli harva 1,5 ja palstoittaminen)
- oppituntien muistiinpanot etukäteen opiskelijalle
- tehtävien/tekstien ääneen luku
- tietokoneen käyttö kirjoitettaessa
- tuotetun tekstin loogisuuden tarkistaminen
- toiminnallisten ja suullisten tehtävien käyttö
- muististrategioiden käyttäminen (muistisillat, mielikuvaharjoittelu)

Oppimisen tukemisen keinoja matemaattisiin opintoihin

- peruslaskutoimitusten kertaaminen
- tehtävien looginen eteneminen
- huolimattomuusvirheiden tarkistaminen
- sanallisten tehtävien selittäminen eri tavoin ja sanoin
- sanallisten tehtävien lukeminen ääneen
- vaikeiden käsitteiden selittäminen eri tavoin ja sanoin
- havainnollistaminen (konkreettisten esineiden käyttö)
- toiminnallinen matematiikka
- tehtävien osittaminen
- käytännön läheisyys (opettävien asioiden vieminen nuoren maailmaan)

Tukimuotoja oppimisen ja osaamisen arviointiin

- tekemällä oppimisen ja näyttämisen korostaminen
- kirjallisten tehtävien vähentäminen
- oppimistehtävien ja kokeiden osittaminen
- oppimistehtävien ja kokeiden täydentäminen suullisesti tai visuaalisesti
- toiminnallisten menetelmien ja tehtävien käyttö
- lisäajan antaminen oppimistehtävien ja kokeiden tekemiseen
- oppimistehtävien ja kokeiden suorittaminen pari-, ryhmä- tai kotitehtävinä
- koekysymysten antaminen etukäteen
- osaamisen näyttämisen osittaminen
- monipuolisten arviointimenetelmien käyttäminen, mm. portfolio

Tukimuotoja opiskelijan työssäoppimisessa ja näytöissä

- opiskelijan valmentaminen, esim. kirjallisten ohjeiden läpikäyminen, harjoittelu ja keskustelu opiskelijan kanssa
- opiskelijaa koskeva työpaikkaohjaajan konsultointi (miehellään opiskelija itse tai yhdessä opiskelijan kanssa)Laura, katsotko vielä, että tämä kohta toimii nyt merkitykseltään oikein.
- opiskelijoiden keskinäinen vertaistuki
- opiskeluhuollon konsultointi tarvittaessa
- opiskelijoiden perehdytys (mm. työpaikka, työvälineet, työtoveri, työpaikan tavat ja kulttuuri)
- näyttösuunnitelman tarkennus kolmikantaisesti
- suulliset ja kirjalliset selkokieliset ohjeet
- mahdollisuus harjoitella ja kerrata opittavia asioita
- osaamisen kartoittamista, opitun arviointia
- opitun varmistamista ja keskustelua opiskelijan kanssa
- tarvittaessa lisäohjausta ja harjoittelua
- lisätuki esim. kirjallisten ja/tai kuvallisten ohjeiden tulkitsemiseen
- ohjeiden ja tehtävien täsmäntäminen ja selventäminen, vaikean vaiheen yli ohjaaminen kysymysten avulla
- lisäohjauksikäynnit työssäoppimispaikalle
- sanallinen arviointi

3.2 Milloin mukauttaminen on tarpeen?

Mukauttamisen tarpeen arviointi tulee tehdä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Mukauttamisen tarpeen arviointi voi tulla ajankohtaiseksi jo heti opiskelujen alussa opiskelijasta saatujen taustatietojen ja/tai opiskelutilanteissa kertyneiden havainto- ja menestymistietojen perusteella. Silti esimerkiksi nuori, joka on peruskoulussa suorittanut yksilöllistetyn oppimäärän kyseistä tutkinnon osaa vastaavassa aineessa, voi ammatillisen koulutuksen oppimisympäristössä varsin hyvin suoriutua yleisten ammattitaitovaatimusten mukaisesti. Ennen mukauttamista pitää opiskelijan toimittaa tarpeelliset asiakirjat ja mahdolliset moniammatilliset lausunnot (kuten aikaisempi HOJKS, lääkärintodistus tai psykologisten testien tulokset). Mikäli näiden perusteella voidaan melko varmasti olettaa, ettei opiskelija todennäköisesti pysty suorittamaan opintoja tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimusten ja tavoitteiden mukaisesti, opiskelija voi aloittaa opintonsa suoraan mukautetuin tavoittein.

Opetushallituksen julkaisemassa Arvioinnin oppaassa todetaan, että epävarmoissa tapauksissa on syytä lähteä toteuttamaan opetusta suoraan perustutkinnon perusteiden tavoitteiden pohjalta ja opiskelun aikana havainnoida opintojen edistymistä ja vasta tarvittaessa mukauttaa ammattitaitovaatimuksia, tavoitteita ja arviointikriteereitä.

Jos opettajalla herää huoli opiskelijan mahdollisuuksista saavuttaa T1-tavoitteet josakin tutkinnon osassa, tulee keskustelu asiasta aloittaa mahdollisimman nopeasti opiskelijan, vastuuopettajan/muiden opettajien ja erityisopettajan kanssa. Mukauttamisen tarpeen arviointiin on hyvä ottaa mukaan opiskelijan huoltaja, jolloin voidaan käydä keskustelua opiskelijan kouluhistoriasta ja mahdollisista jo todennetuista oppimisen vaikeuksista.

Mukauttamisen tarpeen arviointi pohjautuu yleensä opettajien yleisiin havaintoihin, opiskelijan oppimisen seurantaan, mahdollisiin erilaisiin oppimisen arviointimenetelmien ja kartoitusten tuloksiin tai suoraan toimitettuihin asiakirjoihin ja asiantuntijalausuntoihin. Yleensä mukauttamisen tarpeesta keskustellaan opiskelijan, tämän huoltajan ja niiden opettajien kanssa, jotka opettavat opiskelijaa samassa tutkinnon osassa.

Kun mietitään mukauttamisen tarvetta, on tarkasteltava yksittäisen ammattitaitovaatimuksen merkitystä suhteessa tutkinnon osan edellyttämään keskeiseen osaamiseen T1-tasolla. Jos opiskelijan taidot eivät keskeisen osaamisen suhteen riitä T1-tasolle, tutkinnon osa mukautetaan. Opiskelijan tutkinnon osan tavoitteita ei tarvitse mukauttaa, jos osaaminen ei ole oleellista työn tekemisen kannalta. Jos opiskelija ei esimerkiksi pysty saavuttamaan ranskan kielen ammattitaitovaatimuksia (1 ov) kokon koulutusohjelmassa, tutkinnon osan tavoitteita ei tarvitse mukauttaa, koska ammattitaitovaatimus ei ole työprosessin hallinnan kannalta keskeinen.

4 Mukauttaminen ammatillisessa erityisopetuksessa

4.1 Mukauttamisen taustalla oleva säädösperusta

Ammatillisessa erityisopetuksessa opetusta ja oppimistavoitteita on mahdollista mukauttaa opiskelijan oppimisedellytysten mukaisiksi, jos opiskelija ei saavuta T1-tason tavoitteita.

Mikäli ammattitaitovaatimuksia on mukautettu, henkilökohtaiseen opetuksen järjestämistä koskevaan suunnitelmaan sisältyy **henkilökohtainen opetussuunnitelma**, jossa määritellään **opiskelijan yksilölliset oppimisen tavoitteet**. Ne perustuvat hänen opiskelemaisensa tutkinnon perusteisiin. (Tutkinnon perusteet 2011)

Opetuksessa tulee keskittyä **opiskelijan vahvojen osaamisalueiden tukemiseen**, jotta hänelle taataan hyvät **mahdollisuudet sijoittua työhön**. Erityistä huomiota tulee kiinnittää **työssä harjaantumiseen** työssäoppimisen jaksojen aikana.

Opiskelijalle tulee selvittää, miten hän voi **koulutuksen jälkeen saada tarvitsemiin erityispalveluja**.

Opiskelijan **edistymistä tulee seurata** koulutuksen aikana, ja henkilökohtaisia **tavoitteita ja tukitoimia** on muutettava tarpeen mukaan.

Tavoitteita voidaan mukauttaa opiskelijan edellytysten perusteella **mukauttamalla joko kaiken opetuksen tavoitteet, tai yhden tai useamman tutkinnon osan tavoitteet**.

Arviointi on tehtävä mukautettuihin ammattitaitovaatimuksiin tai tavoitteisiin suhteutettuna, jolloin niille on **laadittava arviointikriteerit**. Arvosana-asteikon on oltava sama kuin yleensä käytössä oleva.

(Tutkinnon perusteet Opetushallitus 23.12.2011 liite 1 12(15))

Opiskelijan edistymistä tulee seurata koulutuksen aikana, ja henkilökohtaisia tavoitteita ja tukitoimia on muutettava tarpeen mukaan. (Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta 603/2005)

Opiskelijan on tiedettävä, että mukautettujen ammattitaitovaatimusten tai tavoitteiden mukaan suoritettu koulutus saattaa vaikuttaa jatko-opintoihin pääsyyn ja niissä menestymiseen. (Asetus ammatillisesta koulutuksesta 603/2005, 10 §)

Näyttötutkintoperusteisessa aikuiskoulutuksessa erityistä tukea tarvitsevilla tutkinnon suorittajilla on näyttötutkinnoissa samat ammattitaitovaatimukset kuin muillakin. Näyttötutkinnon suorittamisessa ja tutkintosuoritusten arvioinneissa ei mukauteta ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä, vaan ne ovat kaikille tutkinnon suorittajille samat. Siitä huolimatta tutkinnon järjestäjä voi tukea tutkinnon suorittajaa monin tavoin tämän valmistautuessa tutkintotilaisuuteen. (Arvioinnin opas 2012, Näyttötutkinto-opas 2012.)

4.2 Koulutuksen järjestäjän rooli ja tehtävät

Koulutuksen järjestäjä tekee osana opetussuunnitelman yhteistä osaa erityisopetuksen suunnitelman, jossa määritellään erityisopetuksen periaatteet ja resurssit. Siihen sisältyen koulutuksen järjestäjä määrittelee myös oppimistavoitteiden ja opetuksen mukauttamisen periaatteet ja käytännöt. Tämä tarkoittaa muun muassa seuraavia seikkoja:

- mukauttamisen tarpeen arviointi
- tiedottaminen
- opetuksen mukauttamisen käytännöt
- arvioinnin suorittaminen
- tuki- ja erityispalvelut
- eri toimijoiden vastuut

Tärkeää on kytkeä mukauttamisen prosessi HOJKS-prosessiin. Koulutuksen järjestäjän tehtävänä on määrittää mukautetun opetuksen toteuttamisen edellyttämät resurssit ja perehdyttää henkilöstö mukautetun opetuksen toteuttamiseen.

4.3 Henkilökohtainen opetussuunnitelma

Henkilökohtainen opetussuunnitelma laaditaan HOJKS:in liitteeksi, jos opiskelijan ammattitaitovaatimuksia on mukautettu. Siinä määritellään **opiskelijan yksilölliset oppimisen tavoitteet**. Ne perustuvat hänen opiskelemaansa tutkinnon perusteisiin. (Tutkinnon perusteet 2011.) **Henkilökohtainen opetussuunnitelma laaditaan siis vain niille opiskelijoille ja siihen/niihin tutkinnon osaan/osiin, joiden ammattitaitovaatimuksia on mukautettu.**

Mukauttaminen on aina yksilöllinen prosessi – koko ryhmän ammattitaitovaatimusten samanlainen mukauttaminen ei ole mahdollista. Opiskelijoiden vahvuudet, tuen tarpeet ja työllistymisen tavoitteet ovat erilaisia. Myös oppimisympäristöt sekä opetuksen ja arvioinnin toteuttamisen menetelmät vaihtelevat tarpeen mukaan.

4.4 Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma

Henkilökohtainen opiskelusuunnitelma laaditaan jokaiselle opiskelijalle. Henkilökohtaisessa opiskelusuunnitelmassa määritellään oppimisen tavoitteet, opintojen suorittaminen, suoritustavat ja ajoitus sekä opintojen arviointi. Se sisältää opiskelijan yksilölliset valinnat, opinnoissa etenemisen, oppimisen arvioinnin, opiskelijan osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen, työssäoppimisen paikat ja ajat sekä ammattiosaamisen näytöt. Laadinnassa otetaan huomioon opiskelijoiden erilaiset oppimistyyliä, terveydentila, toimintakyky, yksilölliset voimavarat ja mahdollisen erityisen tuen tai apuvälineiden tarve. Mahdolliset oppimista vaikeuttavat seikat tunnistetaan, ja opiskelijan itseohjautuvuutta ja ammatillista kasvua ohjataan ja tuetaan. (Tutkinnon perusteet.)

Jos opiskelijan ammattitaitovaatimuksia on mukautettu yhdessä tai useammassa tutkinnon osassa, henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman pohjana ovat henkilökohtaisessa opetussuunnitelmassa kuvatut yksilölliset tavoitteet. Henkilökohtaisessa opiskelusuunnitelmassa tarkennetaan opetuksen sisällöt, opetuksen toteuttaminen, tukitoimet ja oppimisympäristöt. Opiskelijalle laaditaan yksilölliset mukautetut arviointikriteerit tutkinnon osaan. Myös opiskelijan oppimisen ja osaamisen arvioinnin toteutus kuvataan.

4.5 Mukauttamisen merkitys

Mukautuksella tähdätään siihen, että opiskelijalle taataan yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskella ja sijoittua osaamistaan vastaavaan työhön. Mukauttaminen voi kuitenkin vaikuttaa opiskelijan työllistymiseen ja jatko-opiskelumahdollisuuksiin. Työllistymisen näkökulmasta ei ehkä saavuteta osaamista kaikkiin alan työtehtäviin, jolloin työtehtävät voivat olla rajattuja tai avustavia ja työllistyminen voi olla haastavaa. Mukauttami-

nen ei vaikuta muodolliseen jatko-opintokelpoisuuteen mutta voi vaikuttaa koulutuksen järjestäjän opiskelijavalintaan tai jatko-opinnoissa pärjäämiseen.

Mukauttamisen käyttöä tulee aina harkita opiskelijan oikeusturvan kannalta, ja siitä tulee keskustella opiskelijan itsensä tai alle 18-vuotiaan kohdalla tämän huoltajan kanssa. Koska kyse on aina erityisopetuksesta, keskustelu on luontevaa käydä HOJKS-prosessin yhteydessä.

Toisaalta mukautuksen ei tarvitse olla lopullinen, ja päätös tulee tarvittaessa myös purkaa. Mukauttamistarpeen arviointi ja päätöksenteko – ja myös päätöksen purkaminen – voi tapahtua monessa opiskeluvaiheessa: ennen opintoja, opintojen alussa tai vielä opintojen aikana. Oleellista on, että oppimista havainnoidaan ja opiskelusuunnitelmaa prosessoidaan koko ajan.

Opinto-ohjauksella voidaan opiskelijan tavoitteita suunnata jatko-opintojen kannalta realistisiksi. Tutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskelijoilla on erittäin laajasti yksilöllisen valinnaisuuden vaihtoehtoja. Tämä tukee yksilöllisten opintopolkujen ja urasuunnitelmien rakentamista myös silloin, kun mukauttaminen ei tule kyseeseen tutkinnon perusteiden kannalta.

Joissain tutkinnon perusteissa on erikseen määritelty tutkinnon osat, joiden ammattitaitovaatimuksia ei voi mukauttaa, mikäli tutkintotodistus halutaan saada. Tästä ovat esimerkkinä sosiaali- ja terveysalan perustutkinnosta lähihoitajan tutkinnon osaan Hoito ja huolenpito kuuluvat lääkehoidon ammattitaitovaatimukset. Jos mukauttamiseen päädytään, opiskelija saa todistuksen suoritetuista opinnoista. Lääkehoidon opetuksessakin opiskelijaa pyritään ensisijaisesti tukemaan monipuolisella ohjauksella, lisäajalla ja muilla tukitoimilla, jotta hän saavuttaisi hyväksyttävän tason. Jos osaamisvaatimukset tuesta huolimattakin ovat opiskelijalle liian korkeat, päädytään mukauttamiseen. Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnossa tämä tarkoittaa automaattisesti myös todistusta suoritetuista opinnoista, vaikka muut ammattitaitovaatimukset täytyisivät. Tällöin edellä kuvatut toimenpiteet ovat erityisen tärkeitä. Sen sijaan esimerkiksi Kasvun tukeminen ja ohjaus voidaan mukauttaa, ja opiskelija saa silti tutkintotodistuksen.

Esimerkiksi logistiikan perustutkinnon kuljetuspalveluiden koulutusohjelmissa kuljettajalta vaaditaan ajokorttiasetuksen edellyttämä ajokortti ja kuljetusalan perustason ammattipätevyyskoulutus. Kun kyse ei ole pakollisesta tutkinnon osasta, opiskelija voidaan ohjata toiseen koulutusohjelmaan.

Valtioneuvoston asetuksessa (1032/2011) määrättyissä niin kutsutuissa SoRa-tutkinnoissa¹ kriittisiksi nousevat työ-, potilas- ja asiakasturvallisuuteen liittyvät seikat. Tällöin opiskelijaksi otettaessa arvioidaan, onko henkilö terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä opintoihin liittyviin käytännön tehtäviin tai työssäoppimiseen siten kuin tutkintojen opintoihin liittyvät turvallisuusvaatimukset sitä edellyttävät. **Ensisijaisesti kuitenkin arvioidaan, voidaanko esteet poistaa kohtuullisin tukitoimin ja**

¹ 1) humanistisella ja kasvatusalalla lapsi- ja perhetyön perustutkinto, nuoriso- ja vapaa-ajan ohjauksen perustutkinto sekä viittomakielisen ohjauksen perustutkinto;

2) tekniikan ja liikenteen alalla lentokoneasennuksen perustutkinto, lennonjohdon perustutkinto, logistiikan perustutkinnon kuljetuspalvelujen koulutusohjelma ja lentoasemapaalvelujen koulutusohjelma, rakennusalan perustutkinnon maanrakennuskoneenkuljetuksen koulutusohjelma sekä merenkulkualan perustutkinto;

3) luonnonvara- ja ympäristöalalla metsäalan perustutkinnon metsäkoneenkuljetuksen koulutusohjelma sekä luonto- ja ympäristöalan perustutkinnon ympäristöalan koulutusohjelma;

4) sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalla sosiaali- ja terveysalan perustutkinto, hammastekniikan perustutkinto, lääkealan perustutkinto sekä liikunnanohjauksen perustutkinto.

Edellä mainittujen tutkintojen osalta on terveydentilan ja toimintakyvyn vaatimukset sisällytetty ammatillisten perustutkintojen perusteisiin. (Ammatillinen erityisopetus, Määräys 23.12.2011 nro 38/011/2011)

voiko opiskelija saavuttaa tutkinnon perusteiden mukaiset käytännön työhön liittyvät turvallisuusvaatimukset erilaisin tukitoimin. Terveystilan merkitystä on kuitenkin arvioitava suhteessa opiskelijan vahvuuksiin, koulutuksen järjestäjän mahdollisuuksiin toteuttaa opetusta monipuolisin menetelmin ja tukitoimin ja oppilaitoksen ulkopuolisten palveluiden hyödyntämiseen. Myös tutkinnon antamat vaihtoehdot on huomioitava yksilöllisiä opinto- ja työllistymispolkuja määritettäessä.

4.6 Mukauttamisprosessi

Mukauttaminen tarkoittaa opetuksen ja oppimistavoitteiden sopeuttamista opiskelijan oppimisedellytysten mukaisiksi. On erityisen tärkeää, että kaikki opiskelijaa opettavat ja ohjaavat henkilöt tietävät tavoitteet ja että opetus toteutetaan mukautettujen tavoitteiden mukaisesti. Arviointi on suoritettava mukautettuihin ammattitaitovaatimuksiin ja tavoitteisiin suhteutettuna, jolloin niille on laadittava arviointikriteerit. Arvosanaasteikon on oltava sama kuin yleensä käytössä oleva. Oppimisen jatkuvan arvioinnin avulla seurataan tavoitteiden toteutumista ja tarvittaessa puretaan mukauttamispäätös, jos opiskelijan osaaminen yltää T1-kriteereiden tasolle (Tutkinnon perusteet). Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa on esimerkki oppilaitoksen mukauttamisprosessista.

Kuvio 3 Esimerkki mukauttamisprosessista

4.7 Mukauttamispäätös

Jos opiskelija ei edellisessä luvussa kerrotuista tukitoimista huolimatta saavuta yhdessä tai useammassa tutkinnon osassa T1-tason tavoitteita, opetus ja tavoitteet voidaan mukauttaa. Mukauttaminen tehdään aina tutkinnon osittain. Mukauttamisen edellytyksinä ovat aina päätös erityisopetuksesta ja HOJKS.

Mukauttamispäätös voidaan tehdä jo heti opiskelujen alkaessa, mutta usein opetus aloitetaan tutkinnon perusteiden mukaisesti ja mukauttamispäätös tehdään tarvittaessa myöhemmin. Mukauttamispäätös on kuitenkin hyvä tehdä mahdollisuuksien mukaan pian koulutuksen alettua tai tutkinnon osan opetuksen alettua. Mukauttamispäätöstä ei voi tehdä jälkikäteen.

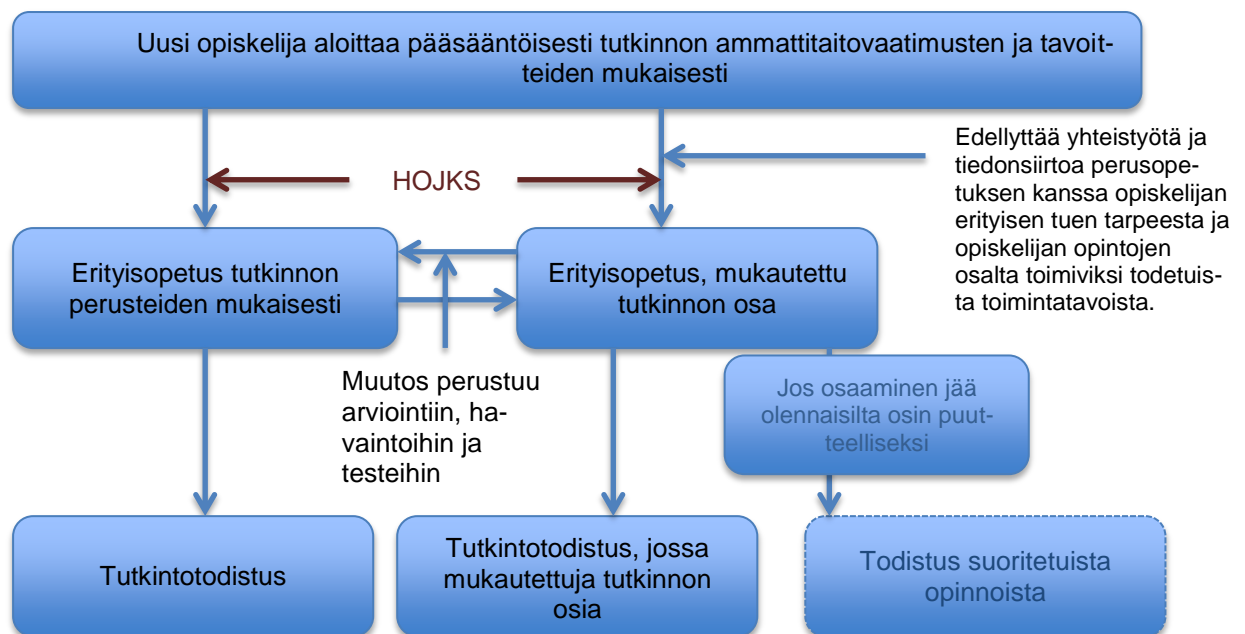
Oppilaitoksissa on erilaisia käytäntöjä mukauttamispäätöksen tekemistä varten. Tärkeää on määritellä opetussuunnitelman yhteisen osan erityisopetussuunnitelmassa, miten mukauttamisprosessi etenee käytännössä, kenen vastuulla mukautusesityksen ja muiden mukautukseen liittyvien toimenpiteiden tekeminen on ja miten päätös ja toimenpiteet dokumentoidaan. Tärkeää on myös varmistaa, että opiskelija tulee kuuluksi asiassa ja ymmärtää, miten yhden tai useamman tutkinnon osan mukauttaminen vaikuttaa esimerkiksi hänen työllistymiseensä.

Opiskelijan on tiedettävä, että mukautettujen ammattitaitovaatimusten tai tavoitteiden mukaisesti suoritettu koulutus saattaa vaikuttaa jatko-opintoihin pääsyyn ja niissä menestymiseen.

Mukauttamistarpeen voi opiskelijan kanssa ottaa puheeksi hänen ryhmänohjaajansa tai opettaja, joka opettaa tutkinnon osassa. Kun mukauttamisesta keskustellaan opiskelijan ja hänen huoltajansa kanssa, heille on kerrottava, että mukauttaminen saattaa vaikuttaa opiskelijan jatko-opintoihin pääsemiseen tai työllistymiseen. Keskustelussa on hyvä miettiä realistisesti opiskelijan mahdollisia jatko-opintoja ja työllistymismahdollisuuksia. Keskustelu mukauttamistarpeesta tulisi aloittaa mahdollisimman nopeasti opiskelijan, erityisopettajan ja niiden opettajien kanssa, jotka opettavat opiskelijaa samassa tutkinnon osassa.

Mukauttaminen edellyttää aina päätöstä opetuksen antamisesta erityisopetuksena ja henkilökohtaisen erityisopetuksen järjestämistä koskevan suunnitelman (HOJKS) tekemistä, ellei opiskelijalle ole tehty sitä aiemmin. Kun ammattitaitovaatimuksia mukautetaan, on HOJKSin liitteeksi laadittava myös henkilökohtainen opetussuunnitelma, johon yksilölliset tavoitteet kirjataan. HOJKSin allekirjoittavat opiskelija ja alle 18-vuotiaan opiskelijan huoltaja. Mukautus vahvistetaan oppilaitoksen käytäntöjä noudattaen (huom. samaa käytäntöä sovelletaan myös mukautuksen purkupäätöksen yhteydessä).

Opetushallituksen laatimassa arvioinnin oppaassa (2012) on seuraavalla kuviolla kuvattu mukautetun opetuksen toteuttamista erityisopetuksessa. Kuviota on täydennetty tilanteella, jossa opiskelija saa todistuksen suoritetuista opinnoista. Mukauttamispäätös tehdään yleensä opintojen jo alettua.

Kuvio 4. Tutkinnon suorittaminen erityisopetuksena (Arvioinnin opas 2012:9, mukailtu)

4.8 Mukautettujen tavoitteiden laadinta

Opiskelijalle yksilöllisesti laaditut mukautetut oppimisen tavoitteet pohjautuvat opiskeltavan tutkinnon perusteisiin. Opetuksessa tulee keskittyä **opiskelijan vahvojen osaamisalueiden tukemiseen**, jotta hänelle taataan hyvät **mahdollisuudet sijoittua työhön**. Erityistä huomiota tulee kiinnittää **työssä harjaantumiseen** työssä-oppimisen jaksojen aikana. Opiskelijan **edistymistä tulee seurata** koulutuksen aikana, ja henkilökohtaisia **tavoitteita ja tukitoimia** on muutettava tarpeen mukaan.

*Tavoitteita voidaan mukauttaa opiskelijan edellytysten mukaan joko niin, että **kaiken opetuksen tavoitteet mukautetaan tai mukauttamalla yhden tai useamman tutkinnon osan tavoitteet.***

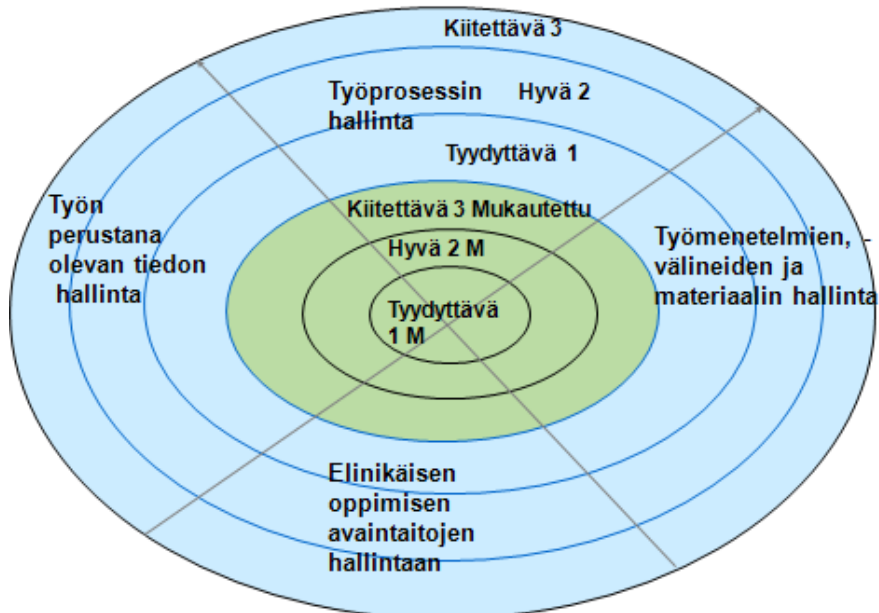
Mukauttaminen on luonteeltaan yksilöllistä. Kutakin tutkinnon osaa koskevat osaamisen tavoitteet laaditaan opiskelijakohtaisesti opiskelijan vahvuudet ja rajoitteet huomioiden. Tavoitteiden laadinnassa huomioidaan opiskelijan vahvuudet ja työllistymisen mahdollisuudet. Tavoitteet kirjataan henkilökohtaiseen opetussuunnitelmaan, joka liitetään opiskelijan HOJKSiin.

Mukauttaminen tarkoittaa opetuksen ja oppimistavoitteiden sopeuttamista opiskelijan oppimisedellytysten tasolle. **Tämä tarkoittaa, että opiskelijan saaman tuen määrä kasvaa, työskentelyn itsenäisyys vähenee ja ammatissa vaadittavan osaamisen sisällöllinen hallinta kapenee.** Myös työskentely-ympäristöä voidaan muokata (esimerkiksi tarjoamalla tuttu ympäristö, jossa tapahtuu vain vähän muutoksia).

Mukauttaminen voi olla laadullista, määrällistä tai molempia. Määrällinen mukauttaminen tarkoittaa, että tutkinnon osan tavoitteita ja ammattitaitovaatimuksia vähennetään ja poistetaan. Käytännössä tämä tarkoittaa yleensä sitä, että osa T1-ammattitaitovaatimuksista poistetaan. Oleellista on keskittyä opiskelijan työllistymisen kannalta keskeisimpien työtehtävien oppimiseen. Näiden työtehtävien osalta tulee kuitenkin huomioida riittävä työturvallisuuden hallinta.

Laadullinen mukauttaminen tarkoittaa, että työn tekemisen itsenäisyyttä vähennetään. Tällöin tavoitteita ja ammattitaitovaatimuksia kuvattaessa käytetään usein termejä *ohjattuna*, *tuettuna*, *avustettuna*.

Arvioinnin kohteet ja tasot (mukaeltu Mykrä 2004, täyd. Hätönen 2010)

Kuvio 5. Arvioinnin kohteet ja tasot

4.9 Mukautettujen arviointikriteerien laadinta

Kun opiskelijan ammattitaitovaatimuksia tai tavoitteita on mukautettu, opiskelijan arviointi on suhteutettava niihin ja niille on laadittava arviointikriteerit. Mukautetut ammattitaitovaatimukset, tavoitteet ja kriteerit voidaan tehdä opiskelijalle yhteen tai useampaan tutkinnon osaan, tai kaikki tutkintoon kuuluvat tutkinnon osat voidaan opiskella mukautetuin tavoittein.

Opiskelijan yksilöllisiä tavoitteita ja arviointikriteerejä laadittaessa on tärkeintä keskittyä siihen, miten opiskelija saa työllistymisensä kannalta riittävät tiedot ja taidot. Tutkinnon perusteisiin kuuluvissa arviointikriteereissä ja koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelmassa on määriteltynä kunkin tutkinnon osan keskeisin osaaminen, jota ilman tutkinnon osan ammattitaitovaatimuksia ja tavoitteita ei voi saavuttaa T1-tasolla.

Arviointikriteerien laadinta tapahtuu määrällisenä mukauttamisena (ammattitaitovaatimusten vähentämisenä ja keskeiseen osaamissisältöön keskittymisenä) ja/tai laadullisena mukauttamisena (ohjauksen ja tuen määrää kasvattamalla ja itsenäisen työskentelyn osuutta vähentämällä sekä tekemällä muutoksia toimintaympäristöön). Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa on selkiytetty mukautettujen arviointikriteerien laadintaa.

Kuvio 6. Mukautettujen arviointikriteereiden laadinta

Mukautettuja arviointikriteerejä luotaessa käytetään lähtökohtana T1-tason kriteerejä. Mukautetun kiitettävän tason ammattitaitovaatimukset ja tavoitteet ovat vaatimustasoltaan kapea-alaisempia kuin mitä tutkinnon perusteiden T1-tasolla vaaditaan. Mukautetut ammattitaitovaatimukset ja tavoitteet voidaan laatia kaikille mukautettaville tutkinnon osille käytössä olevan arvosana-asteikon eri tasoille (mukautettu kiitettävä K3, mukautettu hyvä H2 ja mukautettu tyydyttävä T1).

Tutkinnon perusteissa määritellään T1-tasolla osaamisen lisäksi ohjauksen määrää. Eri tutkinnoissa ja tutkinnon osissa voi olla erilaisia määritelmiä, joten mukautustarpeen arvioinnin yhteydessä tarkastellaan kyseisen tutkinnon perusteisiin liittyviä ohjauksen määritteitä. T1-tason kriteereissä voi olla maininta ”ohjeistettuna”, ”ohjeiden mukaan” tai ei lainkaan mainintaa ohjauksesta. Arvioinnin oppaassa tätä teemaa avataan. Oppaan mukaan arvioinnissa on huomattava, ettei tyydyttävän tason osaamisessa määritelty ohjaus ole jatkuvaa. Jokaisessa työssä on kuitenkin yksi tai useampi vaikea kohta, joista suoriutuakseen tyydyttävän tason opiskelija tai tutkinnon suorittaja tarvitsee ohjausta. On siis tehtävä ero jatkuvan ohjauksen ja ajoittaisen ohjauksen välillä ja myös näiden kahden ohjauksen vaikutuksessa annettavaan arvosanaan. Tyydyttävä taso on määritelty niin, että sen saavuttaessa opiskelija tai tut-

kinnon suorittaja pystyy työllistymään alan perustehtäviin ja erikoistumisalansa työhön. Tyydyttävän osaamistason saavuttaminen opiskelun kuluessa on monelle opiskelijalle jo varsin vaativa tehtävä. (Arvioinnin opas, s. 41.) T1-tason arvioinnin saavuttava opiskelija työllistyy kuitenkin useimmiten avoimille työmarkkinoille. Mukautetuin ammattitaitovaatimuksin opinnot suorittanut opiskelija työllistyy usein avustaviin tai rajattuihin tehtäviin tai tuettuun työhön.

Esimerkki yhden arviointikohteen mukauttamisesta, matematiikka

Arvioinnin kohteet	Arviointikriteerit			
	Tyydyttävä T1	M – Kiitettävä K3 Ohjattuna	M – Hyvä H2 ohjattuna/avustettuna	M – Tyydyttävä T1 avustettuna
	Opiskelija			
Peruslaskutoimitukset, prosenttilaskenta ja mittayksikkömuunnokset sekä matemaattiset peruskäsitteet ja esitystavat	suorittaa työtehtäviin liittyvät rutiinomaiset laskutoimitukset ja tuntee keskeisimmät matemaattiset käsitteet ja esitystavat	suorittaa työtehtäviin liittyvät tutut rutiinomaiset laskutoimitukset	suorittaa työtehtäviin liittyvät tutut rutiinomaiset laskutoimitukset osin ohjattuna ja osin avustettuna	osaa tehdä avustettuna harjoiteltuja yksittäisiä rutiinomaisia laskutoimituksia
... jne.				

Opiskelija:

- laaja-alaisia oppimisvaikeuksia, peruskoulussa matematiikka ollut yksilöllistetyinä 5. luokasta saakka
- luetun ymmärtämisen vaikeuksia ja hahmottamisen vaikeuksia, sanalliset tehtävät vaikeita
- vahvuutena matematiikassa vankat peruslaskutaidot ja laskimen käyttö
- tehtävissä vahvuutena sinnikkyys
- työllistyminen todennäköisesti avustaviin työtehtäviin

Opiskelijan yksilölliset tavoitteet (arviointikriteerit M3):

- laskee tavallisimmat usein toistuvat helpot peruslaskutoimitukset laskimella (esim. hintoja yhteenlaskuna)
- prosenttilaskut: ymmärtää tavallisimmat prosenttikäsitteet esim. 100 %, 50 %
- osaa ohjauksen saatuaan laskea yksinkertaisissa tehtävissä prosenttiosuuden laskimella (esim. 10 % 400 eurosta)
- hallitsee murtoluvun $\frac{1}{2}$ tutuissa tehtävissä (esim. reseptit)
- osaa ohjauksen saatuaan laskea **helpot** reseptin suurennokset
- mittayksiköissä keskitytään muunnoksiin dl – l, gramma – kilogramma,

Opetusmenetelmät ja järjestelyt

- havainnollistaminen (kuvat, konkreetit mittavälineet, murtolukukakut tai vastaavat)
- monipuoliset opetusmenetelmät: yksin, parin kanssa, ryhmässä, tietokoneohjelmien avulla

- yksilöllistetty materiaali: selkeät ohjeet, omat tehtävät
- samanaikaisopetus keittiössä tai muissa käytännön työpisteissä mahdollisuuksien mukaan
- paljon harjoittelua todellisissa tilanteissa keittiössä, siivouksen yhteydessä, työssäoppimisessa

Arviointi ja arvioinnin erityisjärjestelyt

- kokeissa muistitukien ja laskimen käyttö sallittua
- selventävät kuvat tehtävän tukena
- kokeet toiminnallisesti/tekemällä oppitunnin aikana
- kokeiden tekeminen osissa
- kokeissa sanallisten tehtävien avaus
- kokeet suullisesti
- lisäaika

5 Opetuksen mukauttaminen

Opetus toteutetaan mukautettujen tavoitteiden tai ammattitaitovaatimusten perusteella. Tämä tarkoittaa opetuksen sisältöjen, oppimisympäristöjen ja opetusmenetelmien mukauttamista sekä mahdollisten muiden tukitoimien käyttöä. Yhdessä opiskelijan kanssa mietitään, millaisilla tukitoimilla ja millaisissa oppimisympäristöissä mukautetut tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Opetus- ja oppimismenetelmissä tulisi painottaa erityisesti työssäoppimista ja työssä harjaantumista (Tutkinnon perusteet 2011). Opetuksen sisällöt ja toteutustapa sekä tukimuodot kirjataan opiskelijan henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan.

Mukauttaminen tarkoittaa käytännössä esimerkiksi tutkinnon osassa opiskeltavien asioiden määrän rajoittamista ja lisäohjauksen ja -tuen tarjoamista opintoihin. Lisätukea opintoihin saadaan esimerkiksi käyttämällä selkeitä kuvallisia oppimateriaaleja ja monipuolisia opetusmenetelmiä sekä hyödyntämällä erilaisia oppimisympäristöjä (mm. työpaikat, virtuaaliset oppimisympäristöt).

Seuraavilla sivuilla on kaksi esimerkkiä opetuksen yksilöllistämisen ja eriyttämisen keinoista, joita voidaan käyttää mukautetun opetuksen tukena. Tukikeinot ovat osittain samoja, joilla opiskelijaa tuetaan tämän pyrkiessä saavuttamaan T1-tason tavoitteita, mutta mukautetussa opetuksessa keinoja ja menetelmiä saatetaan tarvita enemmän ja erityisesti henkilökohtaisen ohjauksen määrä lisääntyy.

KODINHUOLTAJA - Ateria- ja kahvituspalvelut 15 ov

Opiskelija: Opiskelija X:llä on lievä kehityksen viivästymä ja oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeudet kuvastuvat keskittymisen ja tarkkaavaisuuden haasteina. Opiskelija tarvitsee ohjausta etenkin työn aloittamisvaiheessa ja siirryttäessä työvaiheesta toiseen.

Erityisen tuen tarpeen vaikutus opinnoissa selviytymiseen

Mukautus auttaa opiskelijaa selviytymään opinnoistaan.

Opiskelun keskeiset tavoitteet

Tavoitteena on oppia ateria- ja kahvituspalveluiden työtehtäviä työvaltaisesti. Tavoitteena on selviytyä tutuista, toistuvista työtehtävistä.

Opiskelun sisällöt

- osaat toimia valmiin työsuunnitelman mukaan
- osaat valmistautua työtehtävään
- suunnittelet työsi asiakkaan toiveen ja tarpeen mukaan työryhmän jäsenenä
- valmistat aamupaloja, välipaloja, iltapaloja sekä kahvitarjoiluja valmiin työsuunnitelman mukaan
- laitat ne tarjolle ohjeen mukaan/ohjeistettuna
- noudatat asiakkaan toivetta
- noudatat valmista ruokalistaa sekä suomalaisia ravitsemussuosituksia ohjattuna
- valmistat tavallisia erityisruokavalion aamupaloja, välipaloja, iltapaloja sekä kahvitarjoiluja ohjeen mukaan (laktoositon, maidoton, keliakia)
- noudatat työturvallisuutta
- noudatat asiakasturvallisuutta
- noudatat hygieniaohjeita
- noudatat jätehuolto-ohjeita
- toimit kestävän toimintatavan mukaan ohjattuna

Erityiset opetusmenetelmät ja -järjestelyt, ohjaus ja tukipalvelut

Opettajan ja ohjaajan tuki. Selkomateriaali. Strukturoidut ohjeet. Rauhallinen työympäristö. Lisäaikaa tehtävien suorittamiseen tarvittaessa. Opiskelija tarvitsee tukea etenkin tarkkaavaisuuden ja keskittymisen ylläpitämiseen sekä toiminnanohjaukseen. Opiskelijahuollon tuki. Opiskelijan muut mahdolliset tukitoimet (esim. toimintaterapia).

Opiskelijan arviointi ja arviointitavat

Tutkinnon osa arvioidaan mukautetulla näytöllä. Näyttö suunnitellaan opiskelijakohtaisesti. Työtehtävät ovat yleensä avustavia työtehtäviä. Esim. keittiön astiahuolto ja puhtaanapidon avustavat työtehtävät. Ruoanvalmistuksen avustavat työtehtävät.

Arvioinnissa huomioidaan vähintään työprosessin hallinta, työmenetelmien, välineiden ja raaka-aineiden hallinta sekä elinikäisen oppimisen avaintaidot. Työn perustana olevan tiedon hallinta sekä elinikäisen oppimisen avaintaidot. Työn perustana olevan tiedon hallinnan arviointia voidaan täydentää haastattelulla ja/tai tehtävillä tarvittaessa.

Arviointiin osallistuvat opiskelija, työpaikkaohjaaja ja opettaja. Arviointi tehdään mukautettujen arviointikriteerien perusteella.

Henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman toteutusta arvioidaan oppimisen arviointina jatkuvasti sekä HOJKS- ja HOPS-keskusteluissa.

PUUSEPPÄ – AMMATILLISTEN TUTKINNON OSIEN MUKAUTTAMINEN

Opiskelija aloitti puusepän perustutkinnon opiskelut yleisessä ammatillisessa oppilaitoksessa. Hän oli käynyt koko peruskoulun yksilöllistetyn oppimäärän mukaan. Opiskelijalla oli kielenkehityksen vaikeutta, lievä kehityksen viivästyminen sekä hahmottamisen vaikeutta. Ensimmäisistä oppitunneista alkaen ammattiaineiden opettajat totesivat, ettei opiskelija tule selviämään puusepän opinnoista edes T1-tasolla. Hänelle tehtiin HOJKS, jonka yhteydessä sovittiin huoltajien kanssa, että kaikki aineet, sekä ammattiaineet että atto-aineet, saa arvioida tarvittaessa mukautettujen arviointikriteerien perusteella.

Ammattiaineissa oli samanaikaisopetusta koko ensimmäisen jakson, eli paikalla oli aina kaksi ammattiaineiden opettajaa. Tällä varmistettiin se, että kaikki ryhmän 20 opiskelijaa oppivat käyttämään kaikkia puusepän tutkinnossa vaadittavia koneita ja työvälineitä oikein ja turvallisesti. Ensimmäisen jakson aikana suoritettiin myös työturvallisuuskortti. Opiskelija ei päässyt työturvallisuuskorttikoulutuksesta läpi. Opettajat opastivat häntä kädestä pitäen, kone koneelta, mitkä suojavälineet ja turvallisuusasiat milläkin koneella pitää muistaa. Opettaja näytti kone kerrallaan mallia, ja opiskelijan tuli toistaa sama heti perään. Opiskelija ei kyennyt toistamaan samaa, vaan unohti aina jonkin tärkeän työvaiheen. Työturvallisuusasioiden osaamattomuus huolestutti ammattiaineiden opettajia niin paljon, että asiasta järjestettiin palaveri oppilaitoksen johdon kanssa. Oppilaitoksen rehtori totesi, ettei työturvallisuusasioita voi mukauttaa, vaan kaikkien opiskelijoiden tulee saavuttaa niissä T1-taso. Päätettiin palkata ulkopuolinen ammattialan erityisopettaja arvioimaan opiskelijan osaamisen taso ja konsultoimaan ammattiaineiden opettajia siitä, kuinka heidän tulee tällaista opiskelijaa opettaa.

Ammattiaineiden opettaja rakensi Moodleen tehtäväpankin, jossa oli kuvia sisältäviä, hyvin konkreettisia tehtäviä esim. työntömittausharjoituksista sekä rullamitan lukuharjoituksia. Ensin näitä tehtäviä harjoiteltiin opiskelijan kanssa yhdessä tunneilla, ja hän sai päivän päätteeksi aina jonkin tehtävän kotitehtäväksi. Ammattiaineiden tunneilla opetuksen eriyttäminen oli mahdollista, koska paikalla oli kaksi ammattiaineiden opettajaa. Mittojen lukeminen ja niiden hahmottaminen (mm, cm, m) oli opiskelijalle aluksi todella vaikeaa. Hän kävi oppilaitoksen laaja-alaisen erityisopettajan luona harjoittelemassa laatumuunnoksia sekä konkreettisesti harjoittelemassa erilaisiin apuvälinein mitkä ovat millimetrejä, mitkä senttimetrejä yms. Näitä harjoiteltiin viivoittimien, tulitikkuskien ja metrin mitan kanssa.

Ammattiaineisiin opiskelijalle luotiin opintokokonaisuus kerrallaan mukautetut arviointikriteerit (M3–M1). Vain työturvallisuudessa piti päästä T1-tasoon.

Toisena opiskeluvuotena opiskelijalle lähdettiin rakentamaan yksilöllistä opintopolkua. Muu ryhmä opiskeli opetussuunnitelman mukaisesti kaikille valinnaisia tutkinnon osia, mihin ko. opiskelija ei pystynyt osallistumaan. Hänelle järjestettiin laajennettu työssäoppiminen nuorten työpajalle, jossa tehtiin erilaisia puutöitä. Siellä hän suoritti ammattiosaamisen näytön mukautettujen arviointikriteerien mukaisesti. Hän sai työpajalla paljon ohjausta ja tukea niin itse ammattiaineisiin kuin myös itsetunnon kohottamiseen ja elämänhallintaan.

Viimeiseksi opiskeluvuodeksi opiskelijalle räätälöitiin puuseppien valtakunnallisesta opetussuunnitelmasta yksilöllinen polku, jolla hänelle taattiin turvallinen opiskelu (ei suurien koneiden käyttöä) ja opiskelujen jatkuva eteneminen. Kaikille valinnaiset tutkinnon osat otettiin hänelle rinnakkaiselta alalta eli pintakäsittelyalan opetussuunnitelmasta. Siellä hän suoritti – erityisopettajan lähes yksilöllisessä ohjauksessa – kaikille valinnaiset tutkinnon osat sekä vapaasti valittavat opinnot.

Samalla hänelle oli räätälöity lähes viikoittain yksilöllisiä opetustunteja puuseppäosastolle lähes viikoittain. Siellä harjoiteltiin peruskoneiden turvallista käyttöä ohjatusti. Tässä tavoitteena oli lopulta saavuttaa T1-taso työturvallisuudessa. Jos opiskelija ei saavuttaisi työturvallisuudessa T1-tasoa, ei hänelle ei voitaisi antaa tutkintotodistusta, vaan hän saisi todistuksen suoritetuista opinnoista. Oppilaitoksen, opiskelijan ja huoltajien yhteinen tavoite oli kuitenkin tutkintotodistuksen saaminen.

Viimeisenä keväänä opiskelija onnistui suorittamaan työturvallisuuskortin sekä selviämään ohjatusti puuseppäalan peruskoneiden käytöstä. Tämän jälkeen hänelle pystyttiin antamaan T1 työturvallisuudesta. Opiskelijan valmistuessa HOJKS purettiin ja opiskelijalle tehtiin kirjallinen jatkosuunnitelma. Jatkosuunnitelmasta kävi ilmi, että kaikki ammattiaineet ja ammattiosaamisen näytöt on suoritettu mukautettujen arviointikriteerien mukaisesti. Jatkosuunnitelmalla haluttiin varmistaa, että myös tuleva työnantaja osaa tulkita tutkintotodistusta ja näyttötodistusta oikein.

6 Oppimisen ja osaamisen arviointi

Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan arvioinnissa tulee noudattaa samoja periaatteita kuin muidenkin opiskelijoiden arvioinnissa. Mikäli opiskelija ei jossakin tutkinnon osassa saavuta tutkinnon perusteissa ilmaistuja T1-tason tavoitteita, opetus voidaan mukauttaa.

*Arviointi on suoritettava mukautettuihin ammattitaitovaatimuksiin tai tavoitteisiin suhteutettuna, jolloin niille on laadittava arviointikriteerit. Koulutuksen järjestäjä laatii tutkinnon osan mukautetut ammattitaitovaatimukset tai tavoitteet ja arviointikriteerit ase-
tuksen ammatillisesta koulutuksesta 811/1998 8 §:n mukaisesti. Arvosana-asteikon on oltava sama kuin yleensä käytössä oleva.*

Opiskelijan osaamista on arvioitava jo opintojen alkaessa. Opiskelijan osaaminen ja sen taso tulee selvittää opiskelijan vahvuuksien tunnistamiseksi ja aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen määrittelemiseksi. Osaamisen tunnistaminen on pohjana opiskelijan henkilökohtaisten tavoitteiden laatimisessa, mutta myös tarvittavan ohjauksen ja tuen määrittelemisessä. (Tutkinnon perusteet)

Tämä koskee siis myös mukautetuin tavoitein opiskelevaa opiskelijaa. Tällöin osaamisen tunnistamisen avulla todetaan opiskelijan vahvuudet ja tutkinnon perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten ja tavoitteiden saavuttamisen haasteet sekä laaditaan sopiva tavoitetaso.

*Opiskelijan arviointi on kriteeriperusteista, jolloin opiskelijan oppimista ja osaamista verrataan aina joko ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin tai ammat-
titaitea täydentävien tutkinnon osien (yhteiset opinnot) tavoitteisiin sekä niiden pohjal-
ta laadittuihin arviointikriteereihin.*

Mukautetuin tavoitein opiskelevan opiskelijan oppimisen ja osaamisen arviointia var-
ten on laadittu henkilökohtaiset arviointikriteerit, joihin opiskelijan osaamista verraa-
taan. Rinnalla kuljetetaan tutkinnon perusteiden mukaisia arviointikriteereitä.

6.1 Oppimisen arviointi

*Oppimista arvioidaan koko koulutuksen ja opiskelun ajan antamalla opiskelijalle suul-
lista tai kirjallista palautetta oppimisen etenemisestä. Oppimisen arvioinnin perusteel-
la tehdään tarvittavat muutokset opiskelijan opetukseen ja oppimisen tukemiseen.
Muutokset kirjataan henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan. (Tutkinnon perusteet.)*

Mukautettujen tavoitteiden mukaisesti opiskelevan opiskelijan kohdalla kaikkien opis-
kelijaa ohjaavien ja opettavien on tiedettävä opiskelijan henkilökohtaiset tavoitteet ja
arviointikriteerit sekä opetuksen toteuttamisen periaatteet. Tämä tarkoittaa muun mu-
assa työpaikkaohjaajien perehdyttämistä tavoitteisiin, kriteereihin ja ohjauksessa
huomioitaviin tekijöihin. Oppimisen arviointi on erityisen tärkeää mukautetuin tavoit-
tein etenevälle opiskelijalle: sen avulla arvioidaan opetuksen ja ohjauksen vaikutta-
vuutta ja soveltuvuutta, tuetaan opiskelijan itsearviointitaitoja, kartoitetaan työllistymi-
sen vaihtoehtoja ja palvelujen tarpeita ja arvioidaan opiskelijan etenemistä. Jatkuvan
oppimisen arvioinnin perusteella myös tavoite- ja kriteeritasoa voidaan muuttaa ja
tarvittaessa siirtyä käyttämään tutkinnon perusteisiin kirjattuja yleisiä kriteerejä, mikäli
opiskelijan edistyminen sitä edellyttää.

6.2 Osaamisen arviointi

Osaamisen arviointiin perustuen opiskelijalle annetaan todistukseen tulevat arvostamat voimassa olevan asetuksen ammatillisesta koulutuksesta mukaisella arviointiasetelmalla. Osaamista arvioidessa arviointimenetelmät valitaan siten, että ne mittaavat asetettujen ammattitaitovaatimusten tai tavoitteiden saavuttamista, soveltuvat käytettyihin opiskelumenetelmiin ja tukevat opiskelijan oppimista. Opiskelijoilla tulee olla mahdollisuus osoittaa osaamisensa monipuolisesti ja arvioida myös itse osaamistaan. Opiskelijalla on oikeus oppia, ennen kuin ammattitaitovaatimuksissa ja tavoitteissa määriteltyä osaamista arvioidaan tutkintotodistukseen tulevan arvosanan saamiseksi. Ammatillisten tutkinnon osien ammattitaito arvioidaan ammattiosaamisen näytöllä ja muulla osaamisen arvioinnilla. (Tutkinnon perusteet.)

Mukautetuin tavoittein opiskelevan osaamisen arviointi on suoritettava mukautettuihin ammattitaitovaatimuksiin tai tavoitteisiin suhteutettuna. Koulutuksen järjestäjä on laatinut niitä varten arviointikriteerit. Arvosana-asteikko on sama kuin yleensä käytössä oleva (T1 M, H2 M, K3 M). Osaamista arvioidaan kuitenkin tutkinnon perusteiden tavoitteisiin suhteutettuna, jos opiskelijan osaaminen niin edellyttää. Osaamisen arvioinnissa noudatetaan samoja periaatteita kuin muutenkin, ja ammattiosaamisen näyttöjä suunnitellaan normaalikäytännön mukaisesti. Yhteistyö erityisopettajan kanssa on tässä suunnittelussa tärkeää.

Henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan kirjataan myös opiskelijan arvioinnin toteutussuunnitelma. Tämä on erityisen tärkeä mukautettujen tavoitteiden mukaisesti etenevälle opiskelijalle. Arvioinnin toteutussuunnitelma käsittelee muun muassa seuraavia asioita:

- mitkä ovat opiskelijan henkilökohtaiset arviointikriteerit
- mitä tutkinnon osan osaamista arvioidaan ammattiosaamisen näytöllä ja mitä muulla osaamisen arvioinnilla
- mitä arviointimenetelmiä käytetään muun osaamisen arvioinnissa
- miten ammattiosaamisen näyttö toteutetaan.

Osaamisen arviointi ammattiosaamisen näytöissä

Jos opiskelija suorittaa mukautetuin tavoittein tutkinnon osaa, hänellä on oikeus näyttää osaamisensa suhteutettuna mukautettuihin tavoitteisiin. Ammattiosaamisen näytössä käytetään opiskelijalle laadittuja tutkinnon osan mukautettuja **arviointikriteereitä** (jotka pohjautuvat mukautettuihin, henkilökohtaisiin tavoitteisiin), mutta yleensä käytössä ovat tarvittaessa myös yleiset arviointikriteerit. **Ammattiosaamisen näytön toteutuksessa ja siihen liittyvässä tuessa ja ohjauksessa** huomioidaan opiskelijan yksilölliset tarpeet ja niiden vaikutus arviointiin. Ammattiosaamisen näytössä arvioitava osaaminen on yleensä kapea-alaisempaa (määrällinen mukauttaminen) tai työtehtävien tekemisen itsenäisyys on vähäisempää ja ohjaukselta on lisätty (laadullinen mukauttaminen).

Työpaikkaohjaajaa ja opiskelijaa tulee ohjata mukautettujen kriteereiden käytössä. Opiskelijalle tulee tarjota mahdollisuus suorittaa joko koko näyttö tai sen osia tavallisten tavoitteiden mukaisesti. Näytön suunnittelussa huomioidaan erityisesti opiskelijan vahvuudet ja työllistymisen mahdollisuudet. Mahdollisuus arvioinnin mukauttamiseen päätetään ennen näyttöä. Arvioinnin periaatteet on kirjattava opiskelijan henkilökohtaiseen opiskelusuunnitelmaan. Arviointitilanteessa mukautettujen arviointikriteerien rinnalla käytetään tutkinnon perusteiden mukaisia yleisiä arviointikriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisessa voidaan tarvita henkilökohtaisia ratkaisuja.

- arvioitava osaaminen on kapea-alaisempaa, joten myös vaadittu osaaminen on kapea-alaisempaa
- näytöissä arvioitava osaaminen on työelämälähtöistä ja opiskelijan työllistymistä tukevaa
- työtehtävät voivat olla avustavia tai rajattuja
- tukitoimia ja ohjausta voidaan tarvita enemmän
- näyttö voidaan toteuttaa pienemmissä osissa tai pidempänä aikana tai yksilöllisesti valittuna ajankohtana
- näyttöympäristön valintaan tulee kiinnittää erityistä huomiota, ja tämä ympäristö voi olla yksilöllinen
- työpaikkaohjaaja ja myös opettajaa tulee perehdyttää mukautetuin tavoittein suoritettavan opiskelijan näytön suunnitteluun ja toteutukseen sekä mukautettujen arviointikriteereiden käyttöön.

Erityisopetuksena järjestettävässä koulutuksessa ammattiosaamisen näytöt voidaan arvioida myös sanallisesti, jolloin sanallisen näyttötodistuksen tulisi olla työllistymistä tukeva ja opiskelijan vahvuudet huomioiva (huom. näytön toteutus).

Näitä ratkaisuja voidaan käyttää erityisopetuksessa muutoinkin, lukuun ottamatta henkilökohtaisia arviointikriteereitä.

Ammattiosaamisen näytössä arvioidaan tavoitteeksi asetetun osaamisen tasoa. Jos tavoitteena on mukautetun tasoinen osaaminen, näyttö (M) suhteutetaan tavoitteeksi asetettuun osaamiseen. Jos opiskelija saavuttaa tutkinnon perusteiden mukaiset ammattitaitovaatimukset esimerkiksi tukitoimien ja pidennetyn opiskeluajan avulla, opiskelijalla on myös oikeus näyttää osaamisensa normitasolla, eikä arviointia tällöin tehdä mukautettujen tavoitteiden mukaisesti.

Muun arvioinnin toteuttaminen ja ammattitaitoa täydentävien opintojen osaamisen arviointi

Periaatteet muun arvioinnin toteuttamisessa ja ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien osaamisen arvioinnissa ovat samat kuin ammattiosaamisen näytöissä. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää arviointimenetelmien soveltuvuuteen opiskelijalle ja arvioitavalle osaamiselle.

Pohdittavia näkökulmia osaamisen arviointiin:

1. Arvioitava osaaminen on kapea-alaisempaa, joten myös arvioitava sisältö on niukempi. Miten huomioidaan, että arvioitava osaaminen on työelämälähtöistä ja opiskelijan työllistymistä tukevaa?
2. Mitkä arviointimenetelmät sopivat opiskelijalle (eli esimerkiksi suulliset tai toiminnalliset arviointimenetelmät, joiden avulla hän pystyy osoittamaan osaamistaan)?
3. Voidaanko osaaminen arvioida ammattiosaamisen näytön yhteydessä?
4. Tarvitaanko arviointitilanteisiin erityisjärjestelyjä?
5. Millaisia tukitoimia ja ohjausta tarvitaan (usein tarvitaan enemmän ohjausta)?
6. Toteutetaanko osaamisen arviointi pienemmissä osissa tai pidempänä aikana tai yksilöllisesti valittuna ajankohtana?
7. Miten hyödynnetään erilaisia ympäristöjä (esim. työsalit, työssäoppimispaikka)?
8. Miten opettaja ja opiskelija perehdytetään mukautetuin tavoittein suoritettavan arvioinnin suunnitteluun ja toteutukseen sekä mukautettujen arviointikriteereiden käyttöön?

6.3 Tutkinnon osan arvosanan antaminen

Tutkinnon osan arvosana päätetään osaamisen arvioinnin perusteella. Mikäli osaamista arvioivia opettajia on ollut useita, päätös tehdään arviointikeskustelussa. Opettajat ja työelämän edustajat päättävät ammattiosaamisen näytön arvosanan pääsääntöisesti yhdessä toimielimen päätöksen mukaisesti. Arvioinnin perustelut on aina kirjattava. (Tutkinnon perusteet.)

”Periaatteessa ei ole väliä, onko ko. opiskelija erityistä tukea tarvitseva vai ei – arvosana määräytyy samalla periaatteella --. Arvosanaa määritettäessä on arvioitava, miten tutkinnon osan arviointikriteerit täyttyvät opiskelijalla. Voihan olla, että jokin arvioinnin kohde menee H-tasolle ja joissakin ei yllä T-tasolle. Jos jokin kohta ei yllä T-tasolle, se ei tarkoita, että koko tutkinnon osa ei ole arvioitavissa. Aina on katsottava kokonaisuutta, ei erillisiä arvosanoja. Kokonaisuutta arvioitaessa on tarkkaan luettava, millaista osaamista kukin arviointikriteeri edellyttää. Tämän pohjalta määräytyy lopullinen arvosana.” (Arvioinnin opas, s. 68)

Opiskelijan osaaminen voi vaihdella tutkinnon osan sisällä. Osa ammattitaitovaatimuksista toteutuu tutkinnon perusteiden mukaisesti, osassa taas osaaminen on mukautettujen kriteereiden mukaista. Tällöin tutkinnon osaa opettavat päättävät tutkinnon osan arvosanan yhdessä tarkasteltuaan tutkinnon osan kokonaisuutta.

6.4 Mukautuksen purkaminen

Jos opiskelija tutkinnon osaa opiskellessaan saavuttaa ammattitaitovaatimukset vähintään T1-tasolla, tutkinnon osa arvioidaan tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimusten mukaisesti ja mukauttamispäätös puretaan. Tällöin päättötodistukseen tuleva arviointi tapahtuu tutkinnon perusteiden mukaisten arviointikriteereiden pohjalta.

Useimmiten mukautuksen purkaminen tapahtuu tutkinnon osan opiskelun edetessä opiskelijan oppimista arvioitaessa. Joskus mukauttamisen purkutarve nousee esille vasta osaamisen arviointivaiheessa, jolloin todetaan, että opiskelija on saavuttanut vähintään T1-tavoitteet. Mukautuksen purkupäätöksestä tiedotetaan opiskelijalle ja alle 18-vuotiaan opiskelijan huoltajalle. Päätös kirjataan opiskelijan henkilökohtaiseen erityisopetuksen järjestämistä koskevan suunnitelmaan (HOJKS), ja sen liitteenä oleva henkilökohtainen opetussuunnitelma poistetaan. HOJKS:in allekirjoittavat opiskelija ja alle 18-vuotiaan opiskelijan huoltaja.

7 Todistus

7.1 Tutkintotodistus

Kun tutkinnon ammattitaitovaatimuksia tai tavoitteita on mukautettu, tästä on tehtävä merkintä todistukseen. Opiskelijan tulee saada tutkintotodistus, vaikka tutkinnon tavoitteita olisikin mukautettu. Mukautetuista ammattitaitovaatimuksista tai tavoitteista on tehtävä alaviitemerkintä sekä päättötodistukseen että näyttötodistukseen (M). Opiskelijan tulee saada tutkintotodistus, vaikka tutkinnon tavoitteita olisikin mukautettu. Jos opinnot jäävät oleellisilta osin puutteelliseksi, annetaan todistus suoritetuista opinnoista. (Tutkinnon perusteet)

Mukautettujen tutkinnon osien kohdalle tehdään M-merkintä, ja vastaavaan alaviiteeseen kirjataan: Opinnot suoritettu mukautetuin tavoitein ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 630/1998 20 § mukaisesti. Erityisopetuksena järjestettävässä koulutuksessa ammattiosaamisen näytöt voidaan arvioida myös sanallisesti. (Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun asetuksen muuttamisesta 603/2005, 10 §)

Sanallinen näyttötodistus

Erityisopetuksena järjestettävässä koulutuksessa ammattiosaamisen näytöt voidaan arvioida myös sanallisesti. **Sanallisella arvioinnilla pyritään nostamaan esille opiskelijan työllistymisen näkökulmasta vahvoja osa-alueita ja antamaan työnantajalle kuvaa opiskelijan osaamisesta ja hänelle mahdollisista työtehtävistä.** Näytön toteutus henkilökohtaisen opetussuunnitelman tavoitteiden pohjalta ja tutkinnon osan ammattitaitovaatimukseen peilaten on pohja työllistymistä tukevan sanallisen näyttötodistuksen laadintaan.

Liitteenä on malli sanallisesta näyttötodistuksesta, jossa tutkinnon osia on mukautettu.

7.2 Todistus suoritetuista opinnoista

Jos ammattitaitovaatimuksissa ja tavoitteissa esitetty osaaminen jäävät olennaisilta osin puutteelliseksi, on tutkintotodistuksen sijasta annettava todistus suoritetuista opinnoista. Sen liitteenä tulee antaa selvitys siitä, mitä opiskelija parhaiten osaa.

Jos opinnot jäävät oleellisilta osin puutteelliseksi, opiskelijalle on tutkintotodistuksen sijasta annettava todistus suoritetuista opinnoista: suoritettavat tutkinnon osat ja suoritettavat ammattiosaamisen näytöt. Näin tehdään, jos opiskelija ei olennaisilta osin saavuta tutkinnon ammattitaitovaatimuksia tai mukautettuja tavoitteita on määritelty niin suppeiksi, että opintojen katsotaan olevan olennaisilta osin puutteellisia. Jos opiskelijan osaaminen tutkinnon kannalta keskeisessä ammatillisessa tutkinnon osassa on ”tyytyvä mukautettu 1” tai ”hyvä mukautettu 2”, voidaan tutkintotodistuksen sijasta päätyä antamaan todistus suoritetuista opinnoista. Joissain tilanteissa opiskelija ei suorita kaikkia pakollisiakaan tutkinnon osia. Päätökset tekee koulutuksen järjestäjä. **Se, mikä tutkinnon suorittamisessa on olennaista, jää pitkälti alan opettajien määriteltäväksi.**

Todistuksen alaviitteeksi liitetään tieto siitä, että opiskelija on opiskellut HOJKS:in mukaisesti ja opinnot on saatettu loppuun. Liitteellä varmistetaan, että erityisopetuksessa olleen opiskelijan opintoja ei tulkita keskeytyneiksi. Lisäksi on suositeltavaa liit-

tää opiskelijan todistukseen kuvaus siitä, mitä opiskelija parhaiten osaa, sekä luettelo tutkinnon suorittamiseksi tarvittavista opinnoista. (Arvioinnin opas, s. 67.)

Jos koulutuksen järjestäjä toteaa, että toteutetuista tukitoimista ja opetuksen mukautuksesta huolimatta opiskelijan osaaminen jää olennaisilta osin puutteelliseksi, tulee kyseeseen todistus suoritetuista opinnoista. Tällöin seuraavat asiat ovat tärkeitä:

- ennakoiva tiedottaminen opiskelijalle ja huoltajalle ja näiden ohjaus
- työssäoppimisjaksoilla erityisesti työllistymisvaihtoehtojen kartoitus
- jatko-ohjaus: yhteistyö työllistymisen edustajien ja opiskelijan tarvitsemien muiden palvelujen edustajien kanssa (esim. TE-toimisto)
- liitteeseen opiskelijan osaamisen kuvaus, joka tukee työllistymistä ja muuta jatko-ohjausta.

8 Jatko-ohjaus

Jos opiskelijan opintojen tavoitteita tai ammattitaitovaatimuksia on mukautettu ammatillisissa tutkinnon osissa, tämä yleensä vaikuttaa myös opiskelijan mahdollisuuksiin saada koulutusalan mukaisia töitä. Opiskelija voi tarvita tukea myös muilla elämäntilanteilla. Mukautetuin tavoittein suoritettujen, ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien avulla voidaan edellytyksiä hakeutua jatko-opintoihin ja menestyä niissä.

Jo koulutuksen aikana opetuksessa tulee keskittyä **opiskelijan vahvojen osaamisalueiden tukemiseen**, jotta hänelle taataan hyvät **mahdollisuudet sijoittua työhön**. Erityistä huomiota tulee kiinnittää **työssä harjaantumiseen** työssäoppimisjaksojen aikana. Opiskelijalle tulee selvittää, miten hän voi **koulutuksen jälkeen saada tarvitsemiaan erityispalveluja**. (Tutkinnon perusteet 2011.) Tämä tarkoittaa käytännössä verkostoyhteistyötä opiskelijan kotikunnan toimijoiden kanssa.

Jatko-ohjaus pitää sisällään muun muassa työllistymisen tuen ja ohjauksen erityispalveluiden käyttöön. Opinto-ohjauksen tulee tukea työllistymistä ja jatko-opintoihin hakeutumista. Koulutuksen järjestäjän tulee kehittää ura- ja rekrytointipalvelujaan yhteistyössä elinkeinoelämän ja työvoimapalveluiden kanssa sekä edistää ja tukea opiskelijoiden työllistymistä ja jatkokoulutukseen pääsemistä (Tutkinnon perusteet).

Ammatillisen koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijat saavat sellaiset valmiudet, että he voivat työllistyä. Oppilaitoksissa opettajien ja opiskelijahuollon henkilöstön tärkeä tehtävä on ohjata opiskelijoita työllistymään ja saamaan tarvitsemiaan tukipalveluita. Opiskelijoilla on erilaisia mahdollisuuksia saada tukimuotoja riippuen siitä, miten vaikeaksi työllistyminen arvioidaan. Tarkemmat neuvottelut mahdollisuuksista käydään aina paikallisen työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimiston) kanssa. Opiskelijan vahvuuksista ja tuen tarpeista riippuen tavoitteena voi olla työllistyminen avoimille työmarkkinoille tai työllistyminen tuettuna avoimille työmarkkinoille. Opiskelijan työllistymispolun ensimmäinen vaihe voi olla myös esimerkiksi työskentely työpajassa tai osallistuminen tai työtoiminta työ- tai toimintakeskuksessa.

Opinto-ohjauksella on tärkeä merkitys myös jatko-opintoihin haettaessa, ja ohjauksen pätevät samat periaatteet kuin toiselle asteelle ohjattaessa. Opiskelijalle tiedotetaan opiskeluvaihtoehtoista, valintamenettelyistä ja koulutusten edellyttämistä opiskelu- ja terveydentilavaatimuksista. Opinto-ohjauksessa tulee kiinnittää huomiota myös opiskelijan monipuoliseen ohjaamiseen tämän kiinnostuksen ja edellytysten mukaiseen koulutukseen. **Mukautus tai vapautus ei vaikuta muodolliseen jatko-opintokelpoisuuteen**. Vaikka kaikki tutkinnon osat olisi suoritettu mukautetusti, opiskelija saa muodollisen jatko-opintokelpoisuuden. Vastaanottavan oppilaitoksen on opiskelijavalinnan yhteydessä arvioitava, onko opiskelija kykenevä opiskelemaan op-

pilaitoksessa. Opinto-ohjauksella opiskelijan tavoitteita voidaan suunnata jatko-opintojen suhteen realistisiksi.

Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan työllistyminen edellyttää yleensä yhteistyötä ja pitkäjänteistä tavoitteiden ja mahdollisuuksien kartoittamista kautta koko opiskeluajan. Yhteistyössä toimijoina ovat opiskelijan ja hänen läheistensä lisäksi opettajat, opiskelijahuollon edustajat, työelämän edustajat ja työvoimaviranomaiset, sosiaali-toimen ja Kelan edustajat ja esimerkiksi koulunkäyntiavustajat tai ohjaaja ja terapeutit. Henkilöstön tehtävänä on ohjata opiskelijaa prosessissa ja realistisen tavoitteen asettamisessa sekä tavoitteen suuntaisen toiminnan edistämässä (ks. lisää: Sain töitä! 2010, s. 83.).

Palvelutarpeen mukaisesti TE-toimiston kanssa tehtävässä yhteistyössä voidaan sopia esim. työnhaku- ja uravalmennuksesta, palkkatuen (mm. sanssi-kortin) hakemisesta, työvoimakoulutuksesta, palkkatuetusta työstä, työpaja- ja työvalmentajapalvelusta, terveydentilan tutkimuksista jne.

Palkkatuki ja palkkatuen lisäosa on työnantajalle maksettava etu, jos valmistuva opiskelija luetaan osatyökykyiseksi. Tällöin tarvitaan B-lausunto (lausunnossa painotetaan työllistymistä). Palkkatuki muodostuu kahdesta osasta, perustuesta ja lisäosasta. Vuonna 2013 perustuen suuruus on 32,46 euroa/päivä. Lisäosan suuruus vaihtelee tapauksittain työ- ja elinkeinotoimiston harkinnan mukaan. Lisäosan suuruus on enintään 60 % perustuen määrästä, joissakin tapauksissa enintään 90 % perustuen määrästä. Tuki on enintään 1080 €/kk (vuonna 2013). Tukea myönnetään myös määräaikaisiin työsuhteisiin, mutta työnantajan taustat tarkistetaan.

Sanssi-kortti mahdollistaa alle 30-vuotiaan vastavalmistuneen työnantajalle tuen palkkakustannuksiin. Palkkatukena annettavan tuen suuruus on noin 700 e/kk. Kortti haetaan henkilökohtaisesti. Tukea maksetaan enintään 10 kk:n ajan tai koko oppisopimuskoulutuksen ajan, kun työntekijä saa työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Myös työnantajan täytyy tehdä palkkatukihakemus työvoimatoimistoon hyvissä ajoin ennen suunniteltua työn aloittamista.

Työolosuhteiden järjestelytuki työnantajalle:

Järjestelytuella korvataan vammaisen tai sairaan henkilön työllistymiseksi tai työssä pysymisen tueksi hankittavia työvälineitä tai kalusteita tai työpaikan olosuhteisiin tehtäviä muutoksia, jotka ovat välttämättömiä vammasta tai sairaudesta aiheutuvan haitan poistamiseksi tai vähentämiseksi (enintään 4000 euroa). Vrt. Kelan palvelut.

Korvata voidaan myös toisen työntekijän antama apu vammaisen tai sairaan henkilön työssä selviytymisen edistämiseksi. Tällöin korvaussumma on 400 euroa/kk enintään 18 kk:n ajan. Hakemuslomake: www.te-palvelut.fi

Alla on esimerkki opiskelijan työllistymisen tuesta:

Kimmo opiskeli kiinteistöpalvelujen perustutkintoa erityisoppilaitoksessa. Kimmolla on kehityksen viivästymä ja sen vuoksi paljon oppimisvaikeuksia. Havainnoinnin ja erilaisien tukitoimien kokeilemisen myötä päätettiin mukauttaa suurin osa ammatillisista tutkinnon osista. Ammattitaitoa täydentäviä tutkinnon osia räätälöitiin tukemaan ammatillisia opintoja, ja myös useiden ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien tavoitteita mukautettiin. Tavoitteeksi asetettiin, että Kimmo hankkii opintojensa aikana sellaisen osaamisen, että hän työllistyy avustaviin kiinteistönhoidon työtehtäviin, erityisesti ulkoalueiden hoitoon.

Oppimisen esteitä vähennettiin hyödyntämällä tekemällä oppimista, jolloin sekä ammatillisia että yleissivistäviä sisältöjä opitaan mahdollisimman paljon itse tekemällä ja kokemalla. Ensimmäinen työssäoppiminen toteutui oppilaitoksessa, jossa työtä ohjasi oppilaitoksen kiinteistöhoitaja opettajan ja ohjaajan lisäksi. Seuraavat työssäoppimisjaksot toteutettiin oppilaitoksen ulkopuolisissa ympäristöissä kotikunnassa ja opiskelupaikkakun-

nalla. Työssäoppimisen toteuttamisessa Kimmon kanssa työskentelivät opettaja ja ohjaaja, työhönvalmentaja, opiskelijahuollon edustaja sekä kotikunnan sosiaalitoimen edustaja. Kimmolla oli välillä vaikeuksia toimia työelämän pelisääntöjen mukaan. Palautetta tuli muun muassa poissaoloista ja vuorovaikutustaitojen puutteista.

Työllistymisessä pohdittiin sijoittumista avotyöhön, tuettuun työhön tai avoimille työmarkkinoille. Kiinteistönhoitajaksi valmistumisen jälkeisen ajan suunnittelu aloitettiin hyvissä ajoin. Moniammatillisessa yhteistyössä suunniteltiin asumispaikkakuntaa, asumisjärjestelyjä, työpaikkaa ja toimeentuloa. Jatkosuunnitelmaa olivat tällä kertaa työstämässä opettaja, ohjaaja, työvalmentaja, opiskelijahuollon edustaja ja kotikunnan sosiaalitoimen edustaja. Kimmolle haettiin kuntoutustuki, koska opintojen aikana selvisi, ettei normaali palkkatyö voi olla hänen toimeentulonsa perusta. Kimmo sai työhönvalmennuspaikan kotikuntansa yrityksestä valmistumisen jälkeen. Kelalta tuli myönteinen päätös kuntoutustuesta. Kunnan vammaistyön edustajat jatkoivat asumisen ja työllistymisen ohjausta valmistumisen jälkeen. Työtehtävissään Kimmo tarvitsi edelleen selkeää ja yksilöllistä ohjeistamista. Työsuoritteiden arviointi ja kehittävä palaute tukivat Kimmon työtaitojen vahvistumista. (Erityiset opintopolut, 2013)

Lähteitä

Ammatillisen peruskoulutuksen tutkinnon perusteet.

Arvioinnin opas – Ammatillinen peruskoulutus, Näyttötutkinnot. Oppaat ja käsikirjat 2012:9. Opetushallitus.

Erityiset opintopolut. Tarinoita erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden yksilöllisten opintopolkujen toteutuksesta ja tukimuodoista. Ammatillinen erityisopetus, 3/2013

Laki 630/98, L601/2005, A 811/98

Näyttötutkinto-opas. Näyttötutkinnon järjestäjien ja tutkintotoimikuntien käyttöön. Oppaat ja käsikirjat 2012:11. Opetushallitus.

Opiskelija-arvioinnin hyviä käytäntöjä. Opetushallitus 2008.

Sain töitä! Erityistä tukea tarvitsevan opiskelijan uraohjauksen hyviä käytänteitä. Aalto, A., Eskola, S., Ihalainen, A-K, Winqvist, S. (toim.) Invalidiliiton julkaisuja, 2010

LIITE: Sanallinen näyttötodistus**Koulutuksen järjestäjän nimi**

Oppilaitoksen nimi

NÄYTTÖTODISTUS**Hotelli-, ravintola- ja cateringalan perustutkinto, 120 ov/3 vuotta**

Kokin koulutusohjelma, kokki

Opiskelijan nimi (henkilötunnus)

on suorittanut hotelli-, ravintola- ja catering-alan perustutkintoon kuuluvat ammattiosaamisen näytöt

Ammatilliset tutkinnon osat, 90 ov

	<i>Laajuus, ov Arvosana (1–3)</i>	
Majoitus- ja ravitsemuspalveluissa toimiminen Ravintola Teeri, Amica Oy	20	tydyttävä 1
Lounasruokien valmistus M) Lounasruokien valmistaminen ja asiakaspalvelu, työympäristön siisteydestä ja järjestyksestä huolehtiminen ja raaka-aineiden käsitteleminen. Henkilöstöravintola Essu, Vantaan kaupunki	20	1)
Annosruokien valmistus M) Lounasruokien valmistaminen ja asiakaspalvelu, työympäristön siisteydestä ja järjestyksestä huolehtiminen ja raaka-aineiden käsitteleminen. Ravintola Luotsi, Sodexho Oy	20	2)
Kahvilapalvelut M) Asiakas- ja työtilojen kunnostaminen, kahvilatuotteiden valmistus ja esillelaittaminen sekä kassajärjestelmän ja kahvilalaitteiden käyttö. Cafe Picnic, Helsinki	10	3)
Palvelu- ja jakelukeittiötoiminnot Mattilan päiväkotia, Espoon kaupunki	10	tydyttävä 1
Tilaus- ja juhlaruokien valmistus M) Tilaus- ja juhlaruokien valmistaminen, ruoanvalmistusmenetelmien ja -laitteiden käyttö sekä ruoka- ja tapakulttuurien tunteminen. Oman oppilaitoksen nimi, paikkakunta	10	4)

M) Ammattiosaamisen näytöt on suoritettu mukautetuilla ammattitaitovaatimuksilla ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 630/98, 20 § mukaisesti.

1) Opiskelija vastaanotti ja varastoi raaka-aineita ohjatusti. Opiskelija valmisti lounasruokia ja lisäkkeitä kokin apuna ja ohjattuna. Opiskelija huolehti työympäristön siisteydestä ja järjestyksestä sekä noudatti hygieniiaa ohjattuna. Opiskelija osaa käsitellä raaka-aineita ohjattuna.

2) Opiskelija esivalmistaa annosruokia ohjattuna ja osallistuu annosruokien valmistamiseen kokin apuna ohjattuna. Opiskelija osaa toimia itsenäisesti astiahuollossa. Opiskelija tunnistaa keskeisimmät raaka-aineet.

3) Opiskelija osaa huolehtia kahvilan siisteydestä ohjattuna. Opiskelija osaa valmistaa ohjatusti paljon harjoiteltuja ja tuttuja kahvilan tuotteita. Opiskelija osaa kahvilan kassan perustoiminnot ja ottaa vastaan maksuvälineitä.

4) Opiskelija suunnitteli ja valmisti juhlamenuun käyttäen eri ruoanvalmistusmenetelmiä ja -laitteita jatkuvasti ohjattuna. Opiskelija somisti juhlatilan teeman mukaisesti.

31.5.2013

nimenselvennys

toimielimen puheenjohtaja koulutuksen järjestäjän leima

koulutuksen järjestäjän nimi

Tutkintotodistus sisältää päättötodistuksen ja näyttötodistuksen.